

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**KÜRESUNNİLERİN İRAN'DAN TÜRKİYE'YE
GÖÇÜ MESELESİ (1920-1923)**

Yüksek Lisans Tezi

KENAN SELEN

İSTANBUL, 2018

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
PROGRAMI

KÜRESUNNİLERİN İRAN'DAN TÜRKİYE'YE
GÖÇÜ MESELESİ (1920-1923)

Yüksek Lisans Tezi

KENAN SELEN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Cengiz ŞİŞMAN

İSTANBUL, 2018

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

Tezin Adı: Küresellerin İnan'dan Türkiye'ye Göçü Meselesi (1920-1923)
Öğrencinin Adı Soyadı: Kenan Selen
Tez Savunma Tarihi: .../.../2018

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Doç. Dr. Burak Kuntay
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Burak Kuntay
Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Cengiz ŞİŞMAN

Ek Danışman
Prof. Dr. İsmail TATLIOĞLU

Üye
Prof. Dr. Senay YÜRÜR

Üye
.....

TEŐEKKÜR

Lise yıllarımda başlayan Tarih merakım, yıllar geçtikçe spesifik bir hal alarak Siyasi Tarih alanına yöneldi. Belki de hayatımın en büyük Őansı Bahçeşehir Üniversitesi Yüksek Lisans Programı'na kabul olmam ve merakımla ilgili konu üzerine uzmanlaŐma olanağını yakalamamdı. Bu konuda bana sonsuz yardımlarını sunan; Sayın Doç. Dr. Burak Kntay'a, tez danıŐmanım olarak beni her zaman destekleyen ve konu üzerine beni yođunlaŐtıran, Sayın Doç. Dr. Cengiz ŐıŐman'a ve tez çalıŐmamda benden yardımlarını esirgemeyen ve bilgilerini paylaşan ders arkadaŐlarım Ecehan Biçen ve Müjgan Akbulut'a sonsuz teŐekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Kenan SELEN

İstanbul – 2018

ÖZET

KÜRESUNNİLERİN İRAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇÜ MESELESİ (1920-1923)

KENAN SELEN

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Cengiz ŞİŞMAN

Mayıs 2018, 47 Sayfa

Bu tezin amacı, raflar arasında kalmış etnik bir topluluk olan ve tarihte birçok farklı isimle anılan Küresunnilerin 1920'lerin başında Anadolu'ya göçlerini incelemektir. Çalışmada hem politik hem de sosyolojik olarak uluslararası göçe örnek olarak gösterilebilecek olan Küresunnilerin Anadolu'ya göçlerinin sebepleri Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde Doğu Anadolu'da yaşanan çatışmaların etnik topluluklar üzerine etkisi, ulus devlet yapısının iskanla ve göçle nasıl ilişkilendirildiği konuları üzerine durulacaktır.

Çalışmada Küresunnilerin sosyal ve kültürel yapıları incelenerek, aslında bir Kürt topluluğu olmadığı ancak topluluğun bir kısmının o dönemde İran'ın kuzey kısmında etkili olan bir Kürt aşireti ile ilişkileri sonucunda bu Kürt aşiretinin kültürel yapısından etkilendiği iddia edilecektir.

Uluslararası göç temelinde iskan ve göç sorunları günümüzde de devletlerin etkin politikalar geliştirdikleri konulardan biridir. Bu sebepten dolayı bu çalışma gelecekte olacak ya da şu an gerçekleşmekte olan bazı göç ve iskan sorunlarını da anlamamıza yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Küresunniler, İran, Türkiye.

ABSTRACT

KURESUNNI IMMIGRATION FROM IRAN TO TURKEY (1920-1923)

KENAN SELEN

Global Politics And International Relations Master Program

Thesis Supervisor: Doç.Dr. Cengiz Şişman

May 2018, 47 Pages

The aim of this thesis is to study the migration of one of the forgotten ethnic groups, Küresunnis, from Iran to Turkey in the early 1920s. In the study, specific emphasis will be made on the causes of this migration, the impact of ethnic conflicts in Eastern Anatolia in the early years of Turkish Republic on the immigrant ethnic groups, and the relationship between the nation-states and ethnic groups..

One of the major outcomes of this study is to demonstrate that Küresunnis were not a Kurdish tribe but rather a group of people who were unfluenced by the powerful Kurdish culture in the northern part of Iran at that time.

The issue of international migration is still one of the most important problems for modern states today. For this reason, this study would help us to understand the problems surrounding the contemporary immigration issues.

Keywords: Immigration, Kuresunni, Iran, Turkey.

İÇİNDEKİLER

TABLolar.....	VII
ŞEKİLLER.....	VIII
1. GİRİŞ.....	1
2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN GÖÇ SİYASETİ HAKKINDA TARİHSEL VE KAVRAMSAL BİR ARKA PLAN.....	3
2.1 ULUSLARARASI GÖÇ VE SEBEPLERİ.....	3
2.2 ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE'DE GÖÇ VE İSKAN POLİTİKALARI.....	4
2.3 BATIDA GÖÇ VE İSKAN.....	6
2.4 ŞARK VE ISLAHAT PLANI'NIN BÖLGE İSKANINA ETKİSİ.....	8
2.5 ERMENİLER'İN DOĞU ANADOLU'DAN GÖÇÜ.....	10
3. KÜRESUNNİLERİN ANADOLU'YA GÖÇLERİNDEN ÖNCEKİ TARİHÇESİ.....	12
3.1 KÜRESUNNİLERİN ESKİ TARİHÇESİ.....	12
3.2 KÜRESUNNİLERİN İRAN'DAKİ YAŞAMLARI.....	14
3.3 GÖÇTEN ÖNCE TÜRKİYE İRAN İLİŞKİLERİ.....	18
4. KÜRESUNNİLERİN VAN CİVARINA GÖÇÜ VE SONRASI.....	24
4.1 VAN VE ÇEVRESİNDE ETNİK YAPI.....	24
4.2 KÜRESUNNİLERİN GÖÇÜ.....	26
4.3 İRAN'DA KALAN KÜRESUNNİLER.....	30
5. KÜRESEUNNİLER'DE DİL DİN VE SOSYAL YAPI.....	32
5.1 KÜRESUNNİLER'DE DİL.....	32
5.2 KÜRESUNNİLER'DE DİN VE İNANIŞ.....	34
5.3 KÜRESUNNİ İSMİ VE SÖYLEMLER.....	37
6. SONUÇ.....	40
KAYNAKÇA.....	43
ÖZGEÇMİŞ.....	47

TABLÖLAR

Tablo 4.1: Van Ve Çevresinde Nüfus Dağılımı (1912).....	25

ŞEKİLLER

Şekil 3.1: Urmiye Gölü ve Çevresi.....	13
Şekil 4.1: Kuzey Güney Yönünde İran Türkiye Sınır Hattı.....	31
Şekil 5.1: İran Kürdistan'ı	33

1.GİRİŞ

Bu çalışma Küresunnilerin 1920'lerin başında İran'dan Türkiye'ye göçlerinin nedenlerini, göç eden topluluğun kültürünü, etnik yapısını, göç edilen toprakların o dönemdeki siyasi ve sosyolojik yapısını ayrıca o dönemdeki Türkiye Cumhuriyeti'nin göç ve iskâna bakış açısını incelemektedir.

Göç, insanların daha iyi hayatlar sürdürme mücadelesinde en önemli olgulardan biridir. Ekonomik, toplumsal ya da siyasi sebeplerle dolayı gerçekleşen göç; istemli ya da zorunlu olarak belirli bir bütünlüğün içinde ya da daha dağınık ve bireysel bağlamda gerçekleşebilmektedir. Günümüz dünyasında küreselleşmenin de etkisi ile göç kavramı daha da önemli bir olgu haline gelmiştir. Gelişen teknoloji ve yeni ulaşım alternatifleri ile beraber göç olgusu da yeniden şekillenmiştir. Bu durum göç olgusunun her zaman az gelişmiş ülkelere doğru değil, gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşmesine de olanak sağlamıştır.

Çeşitli nedenlerden dolayı gerçekleştirilen göç; kültürlerarası diyalogun artmasında pozitif bir etkiye sahipken aynı zamanda kültürlerarası çatışmalara da zemin hazırlamıştır. Göçler sonucu ortaya çıkan kültürel çatışmalar ve bunların yarattığı uyum sorunları ülkelerin iç ve dış politikaları için de çözülmesi gereken meseleler arasında öncelikli bir yere sahiptirler.

Küresunnilerin göçü de sorunlar ve çözümleri açısından diğer uluslararası göçlere benzer süreçleri takip etmiştir.

20. Yüzyıldaki göçmen topluluklardan biri olan Küresunniler üzerine yapılan bu tezin yazımı için gerekli olan kaynaklar büyük oranda sözlü birikimlerden oluşmaktadır. Yazılı kaynaklar ise genellikle süreli yayınlar ve konu üzerine yazılmış akademik yayınlardan oluşmaktadır. Günümüzde Küresunniler bir dernek çatısı altında toplanmıştır. Topluluk ile ilgili bazı bilgiler de bu derneğin topluluk ile ilgili yayınlar yaptığı ve bilgiler paylaştığı internet sitesinden elde edilmiştir.

1920'li yıllara ait göç ve iskân konusunu inceleyen yayınlar, göç edilen bölgenin etnik yapısı hakkında bilgi veren çalışmalar ve kitaplar da ana kaynaklarını oluşturacaktır.

Tez giriş, sonuç ve dört bölümden oluşmaktadır. Tezin ana hatlarını özetleyen giriş bölümünden sonraki ikinci bölümünde göç kavramının niteliğini, 1920'li yıllarda Türkiye'nin göç ve iskân politikalarını inceleyerek göç ile ilgili temel bilgiler verilecektir. Aynı zamanda Orta Doğu toplulukları için o dönemlerde yeni bir kavram olan ulus devlet yapısının Türkiye için göç ve iskan politikalarını nasıl etkilediği hakkındaki temel bilgilere de değinilecektir.

Tezin üçüncü bölümünde ise Küresunnilerin tarihi hakkındaki bilgiler ve İran'daki yaşamları incelenecektir. Küresunnilerin göç sebeplerinden biri olarak gösterilen Şikak Aşireti'ne de bu bölümde kısaca vurgu yapılacaktır. Aynı zamanda Küresunnilerin İran'dan Anadolu'ya göç ettikleri dönemde Türkiye - İran ilişkileri hakkında da bilgiler sunulacaktır.

Dördüncü bölümde ise göç edilen bölge olan Van ilinin, göçten önceki etnik yapısı ile ilgili bilgiler sunulacak ve Küresunnilerin göç meselesi irdelenecektir. Bu bölümde İran'da kalan göç sonrası İran'da kalan Küresunniler'e de değinilecektir.

Tezin beşinci bölümünde, Küresunniler'in dil, din ve inanç sistemleri ile ilgili bilgiler verilerek; topluluğu bu inanç sistemlerine iten ve bu kültürel yapıyı oluşturan nedenler ortaya konulacaktır. Ayrıca Küresunni ismi ile ilgili söylemler gözden geçirilecek ve Küresunni isminin kökeni ilgili bilgiler verilecektir.

Sonuç bölümünde ise Küresunnilerin göç Anadolu'ya göçü ile ilgili konular edinilen bilgiler ışığında tekrar yorumlanacaktır.

2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN GÖÇ SİYASETİ HAKKINDA TARİHSEL VE KAVRAMSAL BİR ARKA PLAN

Bu bölümün amacı, çalışmanın asıl konusu olan Küresunnilerin Anadolu’ya göçü öncesi, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında izlenen göç politikaları ile ilgili tarihsel ve kavramsal bir çerçeve oluşturmaktır.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yılları ve onu takip eden yıllarda coğrafi konumu sebebiyle sınır komşularında meydana gelen siyasi gelişmelerden etkilenmiş ve bu gelişmeler sonucunda kendi devlet altyapısını güçlendirici hukuki ve siyasi bir takım yapılanmalara gitmiştir. Bu bilgi doğrultusunda, Küresunnilerin tüm bu süreçlerden nasıl ve hangi noktalarda etkilendiği açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1 ULUSLARARASI GÖÇ VE SEBEPLERİ

Bu bölümde uluslar arası göç kavramı ile ilgili genel bulgular ve bu konuda ortaya atılmış teoriler üzerinde durulacaktır. Uluslar arası göçe neden olan etmenler teorik bir çerçevede tartışılacaktır. Uluslar arası göçe neden olan etmenler ile beraber göç kavramına ilişkin teorilerin tartışılması Küresunnilerin hangi sebeplerle göç ettiklerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

İnsanların farklı bölgeler üzerindeki hareketleri bireysel ya da topluluklar halinde gerçekleşebilir. Özellikle savaş dönemlerinde bu hareketler kitlesel boyutlara ulaşabilir. Tüm bu kavramlar göz önünde bulundurulduğunda göç; kısaca, ekonomik toplumsal veya siyasal nedenlerle insanların bireysel ya da toplu olarak yer değiştirme eylemleri olarak tanımlanmaktadır. Fakat göç sadece kavramı sadece yer değiştirme eylemi olarak değil, çalışmak veya daha iyi yaşam olanakları bulmak adına, yaşadıkları yeri terk edip başka bölgelere geçici ya da sürekli şekilde yerleşmeleri olarak da değerlendirilir. Kişilerin gelecekteki hayatlarının tamamını ya da bir kısmını geçirmek üzere başka bir yerleşim bölgesine giderek yaptıkları coğrafi yer değiştirme eylemi olarak da

tanımlanmaktadır. Bu tanımlar göç olgusunun eylemden ziyade yerleşme olgusunu vurgulamaktadır (Aksoy 2012, s. 294).

Uluslararası göçe yönelik belirgin görüş, insanların daha fazla gelir elde etmek adına ve daha iyi bir yaşam kalitesine ulaşmak için, az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru göç ettikleri gerçeğine dayanmaktadır (İçduygu 2009, s. 2).

Uluslararası göç hareketlerinin açıklanması adına ortaya atılan teorilerin her biri, göçün sebep ve sonuçları konusunda farklı bakış açıları sunsalar bile, uluslar arası göç kavramının tüm bu farklı fikirler ışığında incelenmesi, çalışmaların bütünlüğünün korunması ve niteliğinin artması adına daha faydalıdır.

Türkiye gerek ulusal gerekse uluslararası anlamda çeşitli göç hareketlerinin merkezi durumundadır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde (1923 – 1950) Türkiye, Gayrimüslim nüfusun dış göçüne paralel olarak Müslüman ve Türk nüfusun iç göçüne sahne olmuştur(Aksoy 2012, s. 297).

2.2 ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE'DE GÖÇ VE İSKAN POLİTİKALARI

II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Devletinin en önemli siyasi aktörlerinden biri olan İttihat ve Terakki yönetimindeki yıllar ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında iç ve dış güvenlik kaygıları ülke içindeki nüfus yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Özellikle gayrimüslim nüfusa uygulanan sevk ve iskan politikaları ile Anadolu'nun nüfus yapısında hem azalma hem de değişiklikler gözlenmiştir. Araştırmalar, bu dönemlerde yaklaşık 18 milyon kişinin yer değiştirdiğini söylemektedir. Söz konusu sevk ve iskanlar günümüzde Türkiye'nin nüfus yapısının etnik ve dinsel dağılımında belirleyici olmuştur (Dündar 2007, s.245).

Uluslararası ülke sınırları belirlenmiş ve bu sınır çizgileri dışında maceraya girmeme niyetindeki Türkiye Cumhuriyeti, içerideki hedefleri gerçekleştirmek, ülkenin kalkınması için gerekli olan insan kaynağını oluşturmak ayrıca gelecekte oluşabilecek

tehditlere karşı Türk yurdunu korumak adına kısa zamanda nüfusun artmasını sağlayacak politikalar üretmeye çalışmıştır. Bu yaklaşımın yansımalarını Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkarılan yasalarda ve yapılan uygulamalarda görmek mümkündür (İnan, 2016 ss. 16-17).

31/05/1926 tarihli ve 885 sayılı iskan kanunda göçmen olarak kabul edilecek kişilerde aranan şartlar belirtildiği üzere *“Türk harsına dâhil olmayanlarla, Çingeneler, anarşistler, casuslar ve memleket dışına çıkarılmış olanlar kabul edilmezler”* denmiş ve göçmen olarak kabul edilecek kişilerin ya da toplulukların Türk Kültürüne dahil kişilerin olması amaçlanmıştır.

885 sayılı İskan Kanunu, göçmen politikasına yönelik belirlediği esaslarla, ülkeye değişik adlar ve sıfatlarla kabul edilen göçmenlerin iskan ve ülkeye yerleştirilmesinde ve ülke içindeki hareketlerinin belirlenmesinde temel hukuki düzenleme olarak 1934 yılına kadar yürürlükte kalmıştır(İlyas 2014, s. 333).

Bu gelişmelerle devralınan nüfusun ülke topraklarındaki dağılımı, erken Cumhuriyet dönemi olarak adlandırılan 1920'lerde ve 1930'larda Türkiye'de göç politikalarının oluşturulmasında belirleyici etken olmuştur. Türk kimliğinin açıkça vurgulandığı ve nüfusun dağılımında önemli etkenlerden biri olan 2510 Sayılı İskan Kanunu 1930'lu yıllarda yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda Türk kimliğine yapılan göndermeler, Türkiye için ulus devlet söyleminin çekirdeğini oluşturmaktadır şeklinde yorumlanabilir.

Bu bağlamda 2510 sayılı kanunun muhacirlerin ve mültecilerin kabulünü düzenleyen 3. maddesinde geçen *“Türk soyundan meskun veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk Kültürüne bağlı meskun kimseler”* Türkiye'ye göç etmeye hak kazanmıştır. Bu maddeyle ülkeye göçmen olarak kabul edilecek kimselerin Türk Kültüne haiz kişiler ve topluluklar olduğu açıkça belirlenmiş, yasak getirilen toplulukların ise Türk kökenli olmayan göçebe topluluklar olarak adlandırılmıştır(İlyas 2014, s. 334)

Söz konusu yasanın göçmenlere yapılacak olan yardımlar konusunda da düzenlemeler getirdiği ve bu bağlamda Türk ırkından olup, hükümetten iskan yardımı istemeyen

göçmenlerin ülke sınırları içinde istedikleri yere yerleşebilecekleri, Türk ırkından olmayanların ise hükümetten yardım istemeseler dahi hükümetin göstereceği yere ya da bölgeye yerleşmek zorunda oldukları belirtilmiştir. Ayrıca Türk ırkına haiz, Türkçe konuşan ve Türkçeden başka dil bilmeyen toplulukların da vatandaşlık işlemlerinin ivedilikle yapılması konusunda söz konusu kanun sınırları belirlemiş böylece dönemin göçmen ve iskan politikası hukuki bir zemine sabitlenmiştir Belirli sürelerde yürürlükte kalan bu kanunlar, bölgelerde oluşturulmak istenen nüfus yapıları sağlanınca yürürlükten kaldırılmış, kanun ya da kanunlar resmileşmeden önce ülkeye giriş yapan ve iskan şartlarına uyan kimseler de kanundan yararlanma hakkı kazanmış ve ülkede yaşama ve vatandaşlık hakkına sahip olmuşlardır(İnan 2016, ss. 18-19).

Tüm bu gelişmeler doğrultusunda cumhuriyetin ilk yıllarında hangi topluluğun hangi bölgeye ne şekilde yerleştirildiği sadece göç ve iskan bağlamında değil aynı zamanda siyasi, kültürel ve ekonomik faktörler de göz önünde bulundurularak belirlenmiştir denilebilir. Ayrıca, yeni kurulan Türkiye cumhuriyetinin dini açıdan Müslümanlık çatısı altında birleştirilmesinin, Türkçe konuşan ve yazan bir toplum haline gelmesinin kırsalda ve kentte yarattığı sonuçlar farklılık göstermektedir. Yine bu dönemde yeni gelen göçmenler kırsalda azalan nüfusun artması ve kent ile kırsal bölgelerdeki nüfusun dengelenmesi adına önemli bir işleve sahip olmuşlardır.

Son dönemde göç ve isyan konusunda sürdürülmekte olan çalışmalara bakıldığında ulus devletin inşası, Türk ulusal kimliğinin oluşturulması ve milliyetçilik gibi kavramlar öne çıkmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan bu politikaların Küresunnilerin göçleri ve sonraki gelişmeleri üzerine etkisinin olduğuna şüphe yoktur.

2.3 BATIDA GÖÇ VE İSKAN

Batıda göç ve iskan konusu günümüzde de halen tartışılmaktadır. Bu bölümdeki bulgular ise Türkiye'nin erken cumhuriyet döneminde ulus devlet yapılanması için sadece doğuda değil batıda da yenilik arayışında olduğunu bizlere göstermektedir.

Özellikle din ve dil birliğinin ulus devlet yapılanmasında ne denli etkili olduğu ve ulus devletlerin kuruluşundaki devletin kendini topluluğa kabul ettirme sürecini hızlandırdığı ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı'nın küçülmesi ile beraber ortaya çıkan çatışmaların Müslüman – Hristiyan gerilimini arttırdığı, bu dinlere mensup kişilerin birbirlerine olan güvenlerinin zedelendiği ve beraber yaşama istediğinin gün geçtikçe azalmaya başladığını söylemek mümkündür. Bu ortam içinde çatışmanın içinde bulunan Müslümanlar Anadolu'ya göç ederken, Anadolu'daki Hristiyanlar da Anadolu'nun dışına göç etmeye başlamışlardır (Arı 2014, s. 97)

Ulus devletlerin sınırlarının kesinleşmeye başladığı, dış ve uluslararası göçün yaygınlaştığı bu dönemlerde, göçmenlerin statülerinin belirleyen uluslararası kanunların varlığından söz edilememektedir ancak tüm bu göçler gelecekteki göç kavramın açıklanması, hukuksal statüsünün belirlenmesi aşamasında önemli bir örnek ve de kaynak teşkil edecektir. Bu dönemlerde yaşanan göçlerin ve göç eden toplulukların, ilerleyen zamanda ortaya çıkacak olan göç olgusuna bağlı kavramların açıklanmasında etkili olacağı ve uluslararası hukukta nedenleri ile birlikte göç edenlerin statüsünün belirlenmesinde kaynak oluşturacağı anlaşılmaktadır.

Bu dönemlerde meydana gelen mübadele özel zorunlu bir kanuna bağlı olarak yer değiştirme olarak adlandırılabilir. 1923 yılında imzalanan Türk - Yunan Nüfus Mübadelesi Anlaşması ile gerçekleşen bu zorunlu göç sonraki zamanlarda da birçok kez tartışılmıştır. Bilindiği üzere bu anlaşmaya istinaden; Türkiye'de yaşayan Ortodoks Rumlar ile, Yunanistan'da yaşayan Müslümanlar zorunlu göçe tabii olmuştur. İstanbul Rumları ve Batı Trakya Müslümanları bu uygulamanın dışında kalmışlardır. Türk – Yunan Mübadelesi devletlerarası özel bir yasayla “zorunlu mültecilik” durumuna örnek gösterilebilir. Zorunlu olması nedeni ile günümüzde de halen tartışılmaktadır (İçduygu ve Erder ve Gençkaya 2014, s.101)

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Anadolu'nun savaşlar ve göçler sebebi ile düzenden yoksun olması, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde tekrar istikrarın ve düzenin

sağlanması adına, politikaların çok yönlü geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Örneğin 1915-1923 yılları arasında ortaya konulan göç ve iskan politikalarının şekillenmesinde Anadolu'nun bu kaotik yapısının belirleyici olduğu söylenilebilir

Nitekim bu göç ve iskan uygulaması Ulus Devlet yapılanmasında önemli bir yer tutmuş ve o dönemde başarılı olarak adlandırılmış ve dünyanın farklı bölgelerinde defalarca tekrarlanmıştır. Ancak günümüzde uluslararası göç kanunları bu gibi durumlara kesinlikle izin vermemektedir. Söz konusu mübadele ve benzeri uygulamalar etnik ayrıştırma mühendisliği olarak adlandırılmıştır(Yıldırım 2016, s. 14).

2.4 ŞARK VE ISLAHAT PLANI'NIN BÖLGE İSKANINA ETKİSİ

Bu bölümde üzerinde durulacak konu olan Şark ve Islahat Planı kapsamında ulus devlet yapılanmasını hedefleyen Türkiye'nin, bölge ile ilgili hazırladığı raporlar ve çıkardığı kanunların bölgedeki iskan çalışmalarında ne denli etkili olduğudur. Osmanlı kelimesi yerine artık Türk kelimesinin devlet yapılanmasında tercih edildiği ve döneme ait konuların devlet bilinci içerisinde tartışıldığı ve ileriye dönük politikalar geliştirildiği görülmektedir. Aynı zamanda kuruluş aşamasında olan yeni devletin, kuruluş politikasının kendi sınırları dışında yaşayan toplumların yaşam biçimlerine yaptığı müdahalelerden dolayı olumsuz etkilere sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Abdülhalik Renda'nın 1925 yılında İsmet İnönü'ye sunduğu Doğu Rapor'u hükümetin doğu vilayetleri için uygulayacağı stratejinin kaynağını oluşturmuştur. Rapor, doğu vilayetlerinde ortaya çıkan sorunların ve isyanların çözüme kavuşturulması adına atılacak adımların öncüsü gibi gözükmektedir. Ayrıca doğunun tekrar yapılandırılması için devletin doğu politikasının gözden geçirilmesi gerektiği vurgulanmıştır(İlyas 2014, s. 334).

Aşar vergisinin kaldırılmasıyla ağa ve bey köylerinin yeniliğe daha çabuk adapte olacağı düşünülse de bu durum gerçekleşmemiştir. Bu nedenle aşiret reisleri eski güçlerini korumuş ve devletin otoritesi bu bölgelere riayet etmemiştir. Mustafa Abdülhak Renda'nın raporunda bulunan "*aşiret hayatını ortadan kaldırmak için*

hükümeti güçlü yapmak” ağa ve bey köylerinin yapısını ortadan kaldırmak amacı ile belirtilmiş bir öneridir.

Raporun bir diğer dikkat çekici önerisi ise nüfus sayımı önerisidir. Böylece doğu vilayetlerinin nüfus yapısı hakkında daha doğru yorumlar yapabilmek olanağı sağlanmış olacaktır. Bu bağlamda hükümet 1926’da çıkardığı 893 nolu kanun gereğince 28 Ekim 1927’de Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk nüfus sayımı yapılmıştır. Nüfus sayımında ilk defa halka; *“Anadiliniz ve dininiz nedir?”* soruları sorulmuştur. Bu bilgi bize doğu bölgesindeki nüfusun niteliğinin araştırıldığını göstermektedir.

Bu şartlar altında hazırlanan Şark Islahat Planınının 24 Eylül 1925 tarihli 2086 numaralı kararnamesi ile Küresunnilerin Van’a yerleştirilmesi uygun görülmüştür.¹ Ayrıca 8 Eylül 1925 tarihli ve 2536 kararnameye göre de Van ile Midyat arasında kalan sınırın batı kısmına Ermenilerden kalma arazilere Türk Muhacirler yerleştirilecek, muhacirlerin bilhassa Diyarbakır-Ergani-Elazığ arasındaki yerleşkelere, bir kısmının da Muş Ovası ve Van Gölü havzasına yerleştirilmesi öngörülmüştür (İlyas 2014, ss. 334-335).

Ülkenin bu bölgelerinde yaşanan çatışmaların ve savaşların Cumhuriyet’in kuruluşunda düşünülen gayelerin oluşturulmasında ve ulusal kimlik bilincinin oluşturulmasında çok önemli yer tuttuğu olduğu söylenebilir. Anadolu’da gerçekleşen Müslümanlaşmaya rağmen, seküler hayat düşüncesi öne çıkarılarak dinin ikinci plana atılması, laikliğe Türklüğe vurgu yapılması; milliyetçiliğin oluşmasında doğuda yaşananların da etkili olduğunu bizlere göstermektedir. Çok yıpratıcı göç ve iskan politikalarına sahip olan bu bölgenin günümüzde dahi halen sessizliğe erişememiş olması, göç ve iskan politikalarının ne denli önemli olduğunu vurgulamak adına iyi bir örnektir.

Türk resmi tarih yaklaşımı yakın dönemlerde sorgulanmaya başlandığından dolayı, doğu bölgesinde cumhuriyetin ilk yıllarına ait göç ve iskan politikaları ile ilgili yeterli sayıda araştırma yapılmamış olduğu görülmektedir. Bu nedenle alternatif belgeler ve konu ile ilgili yapılan akademik çalışmaların tarafı olabileme ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca araştırmacıların çalışmaları sırasında karşı karşıya geldikleri

¹ Küresunniler <https://tr.wikipedia.org/> [erişim tarihi 10.10.2017]

bir diğer sorunu da, konu ile ilgili araştırmaların tek bir bölge ya da dönemle sınırlı kalmış olmasındır. Bu çalışmalarda diğer bölgelerdeki göç ve iskan faaliyetleri ile ilgili bilgiler verilmediği görülmüştür.

Önceki bölümlerde değinildiği üzere Küresunniler bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada cevaplanmaya çalışılacak asıl soru çalışmadaki asıl soru ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında Küresunnilerin büyük guruplar halinde neden bu coğrafyaya göç edip buraya yerleşmiş olmalarıdır.

2.5 ERMENİLERİN DOĞU ANADOLU'DAN GÖÇÜ

Günümüzde Ermeni meselesi Türkiye'nin, uluslararası platformda tartışılmaya devam eden en önemli konularından birisidir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı dönemi öncesinde Türkiye'de önemli sayıda Ermeni nüfusu bulunmaktadır. Küresunnilerin Van ve çevresinde yerleştirildikleri yerler göç öncesinde Türkiye Ermenilerinin yoğun olarak yaşadıkları yerler olarak bilinmektedir. Bu sebepten dolayı Ermeni göçü Küresunniler'e yaşamlarını sürdürmeleri için Anadolu'da yer açmıştır. Bu bölümde Ermeni göçüne kısaca değinilmiş ve bulgular araştırılmıştır.

Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti tarihinin güncelliğini hala korumakta olan en çok dile getirilen tarihsel sorunu geçmişe dayalı politik sorunu zorunlu Ermeni göçüdür. Her ne kadar çalışmamın dönem olarak ana hatlarını oluşturan dönemin dışında kalmış olsa da, Küresunnilerin yerleştirildikleri bölgelerde daha önceleri Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları bilinmektedir. Bu nedenle kısaca da olsa Ermenilerin Doğu Anadolu'yu ya da daha ayrıntılı olarak Van gölü ve çevresini terk edişlerini konu alan bir bölümün bu çalışmada bulunması önemlidir. Büyük bir topluluğun bir toprak parçasını terk etmesi bölgede iskan sorunları yaratmış, bu iskan sorunu şark Islahat Planı gibi belli politikalarla çözülmeye çalışılmıştır. Küresunnilerin Anadolu'ya yerleşmelerinde önemli bir yer tutan bu göç ile ilgili kısa bilgiler vermek çalışma için faydalı olacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği atmosferde Osmanlı Devleti 24 Nisan 1915'te aldığı kararla Ermeni Komiteleri'ni kapatmış ve komiteler için çalışan kişilerin

çoğunluğunu tutuklamıştır. Ermenilerin savaş sırasındaki tutumları böyle bir karar alınmasında büyük rol oynamıştır. Bu durum sonrasında Ermeniler tarafından isyanlar başlamış ve hatta Osmanlı ordusu içindeki Ermeni birlikleri de isyana kalkışmıştır. 2 Mayıs 1915'te Enver Paşa Van Gölü ve çevresinde toplanıp isyan başlatan Ermenilerin Rus Sınırı ötesine gönderilmesini Talat Paşa'dan talep etmiştir. Göç'ün ilk işareti olan bu yazı ile birlikte Talat Paşa Osmanlı Meclisi'nden resmi bir yazı beklemeden sevk işlemlerine başlamıştır. Erzurum, Van, Bitlis vilayetlerinden göç ettirilen Ermeniler için alınan tedbirler yeterli olmamış bu sebeple göç; uluslararası bir konu olarak sorunlaşmıştır. Rusya, İngiltere ve Fransa'nın konu ile ilgili bilgi istemesi üzerine 29 Mayıs 1915'te hazırlanan tezkire ile durum resmileşmiş ve uluslararası konumda verilen bilgiler kesinleşmiştir. Böylece isyanların olduğu bölgelerdeki Ermenilerin göç ettirilmesi konusunda kanuni zemin tamamlanmıştır. Göçün gerçekleştiği iller bu kanunda sıralanmış olup, sonrasında Küresunnilerin yerleşeceği vilayetlerden biri olan Van, listenin ilk sıralarında yer almıştır (Çelik 2008, ss.145-146). 1914'de Osmanlı Devleti'nde yapılan nüfus sayımına göre Van'da yaşayan Ermeni nüfus 61.533 olarak verilmektedir.²

Ermenilerin Doğu Anadolu'dan göçü sonrasında, Doğu Anadolu'daki nüfusu yoğunluğu azalmış ve Türkiye bu bölgelere göç edecek topluluklara Şark Islahat Planı'nda da belirtildiği üzere, belirli kıstaslar yerine getirildiği takdirde bu bölgeye göç edilmesine izin vermiştir.

² Van İsyanı (1915) <https://tr.wikipedia.org> [erişim tarihi 12.11.2017]

3. KÜRESUNNİLER'İN ANADOLU'YA GÖÇLERİNDEN ÖNCEKİ TARİHÇESİ

Bu bölümde Küresunnilerin Anadolu'ya göçleri öncesindeki tarihçesi ve yaşadıkları bölge ile ilgili bilgiler verilecektir. Aynı zamanda Küresunnilerin göçten önce beraber yaşadıkları topluluk olan Şikak Aşireti hakkındaki bilgilere değinilecek ve Küresunnilerin göç öncesinde yaşadıkları bölge üzerine Türkiye'nin ve İran'ın geliştirdiği politikalar hakkında genel bilgiler ortaya konulacaktır.

3.1 KÜRESUNNİLER'İN ESKİ TARİHÇESİ

Küresunni ismine 17. ve 18. yüzyıllarda Azerbaycan'da yaşayan Makı Hanlığı ile ilgili tarihsel belgelerde de rastlanmaktadır³. Bu da topluluğun kendisinin de ifade ettiği gibi Anadolu'ya göçleri öncesinde İran ve Azerbaycan civarında yaşamış olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Küresunnilerin yaşadığı bölge Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Sünni Osmanlı İmparatorluğu ile Şii Safevi Devleti arasında bir tampon görevi görmüştür. Bölge özellikle bu dönemde iki devlet arasındaki çekişmelerin ve küçük çaplı savaşların gölgesinde kalmıştır. Her ne kadar iki devletinde bölge üzerinde hakimiyet kurma istekleri var olsa da, mezhepsel çatışmalar genellikle bölgenin gerilmesine neden olmuştur.

Günümüzde Küresunniler topluluğunun yaşadığı bilinen iki bölge mevcuttur. Bunlardan birincisi İran'ın kuzey-batı bölgesinde bulunan Urmiye, Hoy, Şahpur şehirleri ve bunlara bağlı köylerdir. Diğer bölge ise daha öncede bahsedildiği gibi Türkiye'nin doğusunda yer alan Van ili ve çevresidir.

Van il merkezi, merkeze bağlı köyler, Özalp ve Saray ilçelerinde yaşayan Küresunniler atalarının, Şekil 3.1'de görüldüğü gibi Orta Asya ve Hazar Bölgesi'nden geldiklerini ve

³ Makı Hanlığı www.tarihtarih.com [erişim tarihi 24.01.2018]

Urmiye (Orumiyeh) yöresine yerleştiklerini söylemektedirler. Bu bölgede uzun yıllar yaşayan topluluk, sonrasında gruplar halinde Türkiye'ye geçiş yapmış ve yerleşmişlerdir. Aynı zamanda Anadolu'nun güney bölgelerine göç eden Küresunniler de mevcuttur ancak bu topluluklar sonraki yıllarda Irak'a yerleşmişlerdir. Ancak Irak'a yerleşen Küresunniler ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Van ilinin tarihçesinde yer alan bazı bilgiler bizlere Küresunnilerin tarihçesi ile ilgili de bilgiler sunmaktadır. Bunlardan en net olanı 1910'lu yılların başlarında Şikak Aşireti'nin Küresunnileri himayeleri altına almaları ile ilgilidir. Şikak Aşireti, İran'da yaşayan bir Kürt aşiretidir. Bu topluluğun Küresunnileri himaye altına alması ile topluluk Şikak Aşiretine uymaya başlamıştır. Uyum olarak adlandırılmasının nedeni ise Küresunnilerin Türkçe, Şikak Aşiretinin ise Kürtçe konuşuyor olmasıdır(Levendoğlu 2016, s. 130).

Küresunnilerin Türkiye'ye göçü bir anda değil, yıllara yayılarak ve gruplar halinde gerçekleşmiştir. Türk kökenli grupların Anadolu'ya göçü genellikle Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna rastlamaktadır. Küresunniler de Birinci Dünya Savaşı sonrası gruplar halinde göç etmiştir.

Şekil 3.1: Urmiye Gölü ve Çevresi

Kaynak: <http://www.nkfu.com/urmiye-golu-nerededir> [erişim tarihi 31.01.2018]

Göçün gerçekleştirdiği bölgedeki göçten önceki dönem hakkında bilgi veren bulgular da Küresunnilerin bölgeyle ilişkilerini nasıl etkilediğini ve yörede yaşayan Ermeniler ile iyi ilişkiler kurduklarını göstermektedir. Özellikle göç üzerinde etkisi olduğu söylenen Rus-Ermeni işbirliğinin söylenildiği üzere göç üzerinde etkisi olumsuz olmamış aksine Ermeni topluluklar, Küresunnilerin bölgeyle iyi ilişkiler geliştirmesine yardımcı olmuştur.

Şikak Aşireti'nin ve Şiileşen İran hükümetinin durumu ayrıca bölgedeki istikrarsız yapı göç üzerinde etkili olmuştur. Ancak göçün gerçekleştirildiği dönemde Rus egemenliği altında bulunan İran'ın kuzey kısmında Ermeniler ile işbirliği yaparak Küresunniler'e baskı uyguladığı konusunda herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Söz konusu durum göz önünde bulundurulduğunda Ermenilerin de yeni bir devlet kurma çabaları içinde olduğu düşünülürse, bu durumun gerçekleşmiş olması uzak bir ihtimaldir.

Sosyo-kültürel açıdan dil ve din benzerlikleri göçün yaşanmasında büyük oranda etkilidir. Küresunnilerin çoğunluğunun büyük oranda Türkçe konuşuyor olması Anadolu'ya göçü kolaylaştırmıştır. Küresunniler arasında konuşulan farklı dillerin olmasının nedenleri de bu bölümde ortaya çıkmış ve Şikak Aşireti ile ilişkileri nedeniyle Küresunnilerin farklı diller konuşmaya başladığı kanıtlanmaktadır.

3.2 KÜRESUNNİLERİN İRAN'DAKİ YAŞAMLARI

20. yüzyılın başlarında Kuzey ve Güney olarak ayrılmış İran'da yaşanan siyasal istikrarsızlık ekonomik yönden de burada yaşayan halkları etkilemiştir. İran'ın kuzey bölümünde hakimiyet kuran Rusya, askeri anlamda da İran'ın kuzey bölgesini kontrol etmek amacıyla bu bölgeyi işgal etmeye başlamıştır. Rusya 1909 yılında Hoy, Tebriz ve Urmiye'ye askeri kuvvetlerini yerleştirmiş ve bölgeyi daha net olarak hakimiyeti altına almıştır. Rusya 1800'lü yıllarda süre gelen Osmanlı Devleti ile yaşanan savaşlarda İran ile Osmanlı sınırında ikamet eden Kürt aşiretlerini Osmanlı Devletine karşı kullanmaya çalışmış ve böylece savaşlarda kendine menfaat sağlamak için uğraş vermiştir. Küresunniler bu dönemde bölgede aktif bir oyuncu olarak yer alan bir Kürt aşireti olan Şikak Aşireti'nin etkin olduğu topraklarda yaşamaktadırlar

Osmanlı Devleti ile İran arasındaki sınır belirsizliği ve dönemde he iki devlet içinde yaşanan siyasal istikrarsızlar ayrıca İngiltere ve Rusya'nın İran üzerindeki hakimiyet çabaları nedeni ile bu bölge yeni siyasal durumlarla karşı karşıya kalabilecek bir bölge idi. Bu durumun farkında olan Osmanlı Devleti, İran'ın toprak bütünlüğünün bozulmasının kendi menfaati için negatif yönde bir etki yapacağını düşünerek İran'ın toprak bütünlüğüne özen göstermekteydi. Sınırdaki güvenliğin sağlanması adına bölgede yaşayan aşiretlerin davranış ve tercihleri de büyük rol oynamaktaydı. Bu bölgede yaşayan en önemli aşiretlerden biri olan Şikak aşireti de tutum ve davranışları ile bölgede siyasal bir oyuncu olduğunu ortaya koymak istiyordu. Şikaklar bir Kürt aşiretiydi ve liderleri de Simko Ağa lakabı ile bilinen İsmail Şikaki'ydi (Ünal 2006, ss. 169-170)

20. yüzyılın başlangıç yıllarında İran'ı yurt edinen en büyük Kürt aşireti Şikakaklar'dı. Şikak Aşireti, Salmas ve Urmiye'nin batısında ve Osmanlı bölgesine dahil olan Bradost dağlık bölgesinde yaşamaktaydılar. Tam göçebe sayılmasa da, yazları ve kışları farklı alanlarda geçiren Şikak Aşireti hayvancılık ve ziraatle uğraşmaktaydılar ancak genel ekonomik durumlarını idare eden en önemli faaliyet yağmacılıktı (Ünal 2006, s. 170).

Şikak aşiretinin önemli bir kısmı Sultan Timur zamanında Güney Azerbaycan bölgesine yerleştirilmişti. Osmanlı resmi belgelerinde “Şikaki” veya “Cemaa-ti Şakaki” olarak adlandırılmışlardır. Aşiretin ismi Osmanlı Devleti arşivlerinde 16. Yüzyılda da Kürt aşiretleri arasında zikredilmiştir(Ünal 2006, s. 171). Bu nedenle, İran'da yaşayan Küresunniler kimi kaynaklarda Şikak Aşireti ile bir arada yaşadıklarından dolayı Kürt topluluğu olarak adlandırılmaktadır.

Osmanlı Devleti ile İran arasındaki sınırdaki zaman zaman ortaya çıkan mevcut otorite boşluğu, burada göçebe şekilde yaşayan aşiretlerin talan ve yağma faaliyetlerini kolaylaştırmaktaydı. Çoğu zaman bu sınır sorunları iki Osmanlı Devleti ile İran Hükümetini karşı karşıya getirmiştir. Arada kalan aşiretler ve topluluklar ise askeri çözümlerden uzak durabilmek ve kendilerini koruyabilmek için karşı devlete sığınmayı bir kaçış yolu olarak görmüşlerdir.

İran'da süregelen iç karışıklıklar, Rusya'nın ve İngiltere'nin İran üzerindeki yaptırımları ayrıca Osmanlı Devleti içindeki sorunlar İran - Osmanlı arasındaki sınırı tamamen suç bölgesi haline getirmişti. Bu sırada Osmanlı ve İran hükümetleri tarafından cezalandırılma korkusu ile kaçan çeteciler, Şikak Aşireti'ne sığınmaktaydı. Genellikle Kürt olan bu çetecilere sahip çıkan aşiret lideri Simko, bu sayede kendi silahlı gücünü de oluşturmaya başlamıştı. İran'da meşruti rejimin ilanı ile meşrutiyeçilere karşı gelen Simko, Hoy'da kurulan encümene karşı çıkan Maku Valisi İkbal El Saltana ile birlikte hareket etmeye başlamıştır. Daha öncesinde İran mıntikası olarak belirlenen Kotur Bölgesine Vali yardımcısı olarak atanmıştır. Böylece İran Hükümeti'nin de desteğini arkasına Simko, bölgede kendinden olmayan ve kendisine katılmayan tüm toplulukları yağmalamaya başlamıştır. Simko Ağa Şikaki, İran ve Osmanlı Devletinin iç karışıklıklarını kendi menfaati doğrultusunda kullanmayı daima başarmıştır.

Küresunniler daha önce verdiğimiz bilgileri göz önünde bulundurduğumuzda bu bölgelerde yaşamaktaydılar ve bu baskıdan en çok etkilenen gruplardan biriydi. Simko Ağa ve adamları Küresunniler'e baskı uygulayarak, toprak gelirlerine el koymuş, buna karşı gelen kişileri öldürmüş veya farklı şekillerde cezalandırmıştır. Simko, Kotur bölgesinde ciddi bir hakimiyet kurmuş ve Osmanlı Devleti'nin Kürt bölgesini de Rusları arkasına alarak taciz etmeye başlamıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Simko ve Aşireti'ne karşı önlem almaya itmiştir.

Osmanlı Devleti, Tebriz Valisi'ne durumu bildirmiş ve Simko'ya karşı önlem alınmasını istemiştir. İran Hükümeti'ne de bildirilen bu duruma karşı İran tarafından herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır. Bu duruma karşı Van Valisi Bekir Sami Bey Simko ve aşiretine bir gece baskını yok etmek için askeri planlar yapmıştır. Bölgeyi Şikaklar'dan temizleyerek sonrasında İran Hükümeti'nin kontrolüne bırakmayı düşünen Bekir Sami Bey bu durumu gerçekleştirememiştir. Nedeni ise Rusya'nın bölgedeki uğraşlarından dolayı Rusya ile tekrar karşı karşıya gelmemek ve henüz tam olarak netleşmemiş ve sorunlar yaşanan İran – Osmanlı Devleti sınırında yeni bir problem yaratmamak adına bu askeri operasyondan vazgeçilmiştir.

1911 yılında bölgedeki Kürt Aşiretleri'ni bir arada toplamaya çalışıp kullanmak isteyen Rusya, bir toplantı tertip ederek Kürt Aşiretleri'ni bir araya getiren bir heyet tertip etmiştir. Öncelikle hakimiyet bölgeleri ile Rusya'ya bağlanma şartını koyan Rus Hükümeti, sonrasında bağımsız bir Kürdistan kurulmasına önderlik edeceğini belirtmiştir. Bu fikre Şikaklar dışında tüm aşiretler karşı çıkmıştır. Sonrasında bu duruma karşı gelen diğer aşiretler bölgelerini terk ederek Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Bu durumundan faydalanmak isteyen Osmanlı Hükümeti, bölgede aidiyet bilincini geliştirmek isteyip Anadolu'ya göçen bu aşiretlere kapılarını açmıştır ve böylece sınır sorunlarını bitirmek istemiştir. Anadolu ve özellikle Van ve çevresine gelen Kürt aşiretlerinin yanı sıra, bazı Türk toplulukları da bölgeye gelmeye başlamıştır. Simko'nun baskısından bunalan bazı Küresunniler de Van ve çevresine temelli olarak gelme isteklerini bu dönemlerde dile getirmişlerdir. Bölgeye gelen Küresunniler bu dönemlerde daha önce de bahsedildiği gibi Ermeniler ve Kürtler ile bağlar kurmuşlardır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Simko kendi hakimiyet bölgesini genişletmeye çalıştı. Ancak bu dönemde Ruslarla birlik olan Ermeni, Nasturi ve diğer Hrsitiyan toplulukları Müslümanlar üzerinde baskı kurmaya başlamıştı. Rusya'nın Kürtleri kullanmaya çalıştığını anlayan Kürt Aşiretleri Rusya'ya karşı cephe aldı. Bu duruma Simko da dahil oldu ve Rusya tarafından tutuklandı. Rusya'ya bağlılığını tekrar dile getirmesi ile serbest kalan ve Hoy Şehri'ne dönen Simko, İran hükümetine karşı gelerek yağmalarına ve işgallerine devam etti. (Ünal 2006, s. 196).

1919 yılında İran'da gerçekleşen darbe sonucunda Rıza Han İran'da yeni bir rejim kurdu ve Türkiye sınırında isyan çıkartan aşiretlerin üstüne gitti. Simko Rıza Han'ın modern ordusu karşısında dayanamadı ve aşireti tamamen dağıldı. Türkiye'ye kaçan Simko Ağa Şikaki 1924'te Rıza Han'ın affıyla tekrar İran'a döndü ancak iki yıl aradan sonra yeni bir isyana kalkıştı. İran hükümetinin isyanı bastırması ile bu kez Irak'a kaçtı. Rıza Han'ın Uşnuvi şehrine vali olarak kendisini atayacağı haberini alan Simko İran'a geri döndü ancak bu durumun bir tuzak olduğunu anlayamadan öldürüldü (Ünal 2006, s. 197).

Tüm bu bulgular göz önüne alındığında Şikak Aşiretinin bölgedeki saldırgan tavrı ve otorite boşluğundan faydalanmaları Küresunniler üzerinde baskı kurmalarını kolaylaştırmıştır. Bölgede hakimiyet kurduğu dönemlerde, kendinden olmayan azınlıklara baskı uygulayan İsmail Ağa (Simko), Küresunnilerin hem parça parça hem de topluca göç etmelerindeki en büyük rolü oynamıştır. Küresunniler’i ağır vergilere tabi tutmuş ve ellerindeki ekonomik araçları almaya çalışmıştır. Küresunniler bu durumu “*Simko’nun zulmü*” diyerek dile getirmektedirler(Levendoğlu 2016, s. 132).

3.3 GÖÇTEN ÖNCE TÜRKİYE - İRAN İLİŞKİLERİ

Küresunnilerin göçten önce yaşadıkları bölge Güney Azerbaycan bölgesi içerisinde yer almaktadır. Bu sebepten dolayı, bölge özelinde Türkiye ve İran ilişkilerini incelemek, göç’ün siyasi altyapısını anlamak için bizlere fikirler verecektir. Bu bölümde İran ve Türkiye’nin Güney Azerbaycan bölgesi ile ilgili geliştirdikleri politikaları incelemeye çalışacağız. Bu konuyla beraber bölgenin sosyolojik yapısı ile alakalı bilgiler de vermeye çalışacağız.

Güney Azerbaycan İran’ın kuzey bölümünde ve büyük oranda Azerilerin yaşadığı bir bölgedir. Bölge konumu itibari ile Türkiye ve Azerbaycan ile komşudur ve bölgede konuşulan dil genellikle Türkçedir.

Küresunnilerin göçten önce yaşadıkları şehirlerden olan Hoy, Tebriz ve Urmiye gibi şehirler günümüzde Güney Azerbaycan bölgesinde yer almaktadırlar.

İran’ın nüfus yapısı tarih boyunca kozmopolit sayılabilecek durumda olmuştur. Afşar ve Kaçar Hanedanlıkları döneminde Güney Azerbaycan’da yaşayan topluluklar, devletin kurucu unsurları arasında bulunmuşlardır. Ancak; Birinci Dünya savaşı sonrası Orta Doğu’da gelişen ulus devlet yapılanmaları sonucunda İran Fars milliyetçiliğini geliştirmiş ve bu dönemden sonra Güney Azerbaycan toplulukları İran’da azınlık olarak sayılabilecek durumda yaşamlarını sürdürmüşlerdir. İran günümüzde teokratik olarak yöneltmektedir. Bu yönetim şekli Fars milliyetçiliği ve Şii milliyetçiliğini içine alacak şekilde sürdürülmektedir. Günümüzde İran’ın etnik bölgelerini sayacak olursak; Fars

bölgesi, Azeri Bölgesi, Kürt Bölgesi, Arabistan ve Belucistan örnek olarak gösterilebilir. Bunun dışında farklı etnik yapılarıdaki sahip bazı topluluklarda İran'da yaşamaktadır. Bu topluluklara örnek olarak ise Ermeniler ve Nasturiler gösterilebilir(Metin 2012, s. 158).

Safevi Devletinin kuruluşundan itibaren bölgede egemen olan inanç Şii'dir. Bunun yanında Sünni inancına sahip olan ve Kuzey Türkleri olarak adlandırılan bir topluluk da Güney Azerbaycan bölümünde yaşamaktadır(Metin 2012, s. 159). Küresunnilerin, Kuzey Türkleri olarak adlandırılan ve sünni inancına mensup bu topluluğun bir alt kolu olarak düşünülmesi olasılıklar dahilindedir.

20. Yüzyılın başlarında Osmanlı devleti içindeki siyasi yapı ile İran içindeki siyasi yapı paralellik göstermektedir. İran siyasetini yöneten elit kesim için Osmanlı Devleti bir model oluşturmuştur. Özellikle meşrutî yönetimi İran'da geliştirmek isteyen siyasiler Osmanlı Devleti'nde oluşturulmuş meşrutî yapıyı örnek almaya çalışmışlardır. Ancak Rusya ve İngiltere'nin İran'ı ikiye ayıran işgalleri nedeni ile meşrutî yönetim İran'da gelişmemiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti Fransa, İngiltere gibi ülkelerle savaşmak zorunda kalmış ve Almanya'nın bölge üzerindeki politikasının uzantısı olmuştur. Almanya'nın düşüncesi üzerine Güney Azerbaycan ve İran içlerine yürüyecek bir ordu oluşturulmuş ancak oluşturulan bu askeri ordu nihai hedefine ulaşamamıştır.

Rusya'da gerçekleştirilen Ekim Devrimi sonrasında Rusya Dünya savaşından çekilmiş ve Osmanlı Devleti ile Brest-Litovsk antlaşması imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma sonrasında Osmanlı Devleti için Azerbaycan bölgesine girmek adına yeni bir zemin oluşmuş ve 1918 yılının ilk aylarında Türk Birlikleri Güney Azerbaycan üzerinden Bakü'ye girmiştir. Ancak savaş sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi ile Türk birliklerinin ilerleyişi durmuş ve sonrasında Türk birlikleri Güney Azerbaycan topraklarından çekilmek zorunda kalmıştır. İran ise savaşın sonraki döneminde İngiltere tarafından işgal edilmiştir(Metin 2012, s. 162).

Türk birliklerinin bölgeden çekilmesi üzerine Güney Azerbaycan'da bölgesel otorite boşluğu yaşanmıştır. Bu dönemdeki siyasi otorite boşluğundan faydalanan İngiltere İran'ın siyasi varlığını tamamen bitirmek amacı ile 1919 yılında İran'da bulunan siyasi varlığa bir antlaşma sunmuştur. Ancak bu antlaşmaya Kaçar Hanedanı karşı çıkmıştır ve sonrasında İngiltere'nin desteğiyle ülkede bir askeri darbe gerçekleştirilmiştir. 1921 yılında gerçekleşen darbe sonrasında Rıza Pehlevi öncelikle savaş bakanı olmuş ve 1923'te de İran Başbakanı ilan edilmiştir. 1925 yılından itibaren ise Rıza Pehlevi İran Şah'ı olarak kabul edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında İran'da siyasi otoriteyi sağlamak için adımlar atılmış olsa da otorite boşluğu nedeniyle bir çok bölgesel bağımsızlık hareketi meydana gelmiştir. İngiltere'nin yönetimindeki Tahran Hükümeti kimi azınlıklara baskı uygulayarak ülkeyi yönetmeye çalışmıştır. Güney Azerbaycan bölgesindeki baskılar sonrasında burada yaşayan halklar Bolşevikler'in de desteğini alarak 1920 yılının Haziran ayında Azadistan Cumhuriyeti adından bir merkezi hükümet oluşturmuşlar ve bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. İran hükümeti bu isyanı bastırmak amacı ile askeri gücünü kullanmış ve Eylül ayında isyanı bastırmışlardır. İsyana katılan halklar arasında Türkiye'den yana olan Azeri Türkleri de bulunmaktadır. Bu topluluğun içerisinde İttihat Terakki yanlısı Azeri milliyetçilerinin de bulunduğu bilinmektedir(Metin, 2012, s. 164).

Temel olarak Birinci Dünya Savaşı sonrasında İran'da bu gelişmeler yaşanırken, Osmanlı Devleti'nde de fiili bir işgal söz konusudur. Mondros Mütarekesi'nin ağır şartları altında ezilen Osmanlı Hükümeti yeni politikalar geliştirme konusunda yetersiz kalmıştır. Osmanlı Devleti'ne ait toprakların paylaşılması üzerine toplanan Paris Barış Konferansı'nda, İran hükümeti kendilerinden beklenmeyecek bir teklifle konferansa başvurmuştur. İran başvurusunda, Güney Azerbaycan'ı da kapsayacak şekilde, Kars - Erzurum sınır hattından geçen ve Tiflis'e kadar uzanan Osmanlı topraklarının kendilerine verilmesi konusunu dile getirmiştir. Yüzyıllardır Osmanlı Devleti'nin sınır komşusu olan ve her ne kadar farklı bir mezhebe mensup olsa da İran'ı hep yakınında gören Osmanlı Devleti bu talep karşısındaki şaşkınlığını gizlememiştir.

Mondros Mütarekesi'nin ağır şartları altında ezilen Türk Halk'ı Mustafa Kemal önderliğinde bağımsızlık mücadelesi başlatmıştır. Milli mücadele döneminde, ülke dışında gelişmeleri de yakından takip eden bağımsızlık önderleri, çevrede gelişen siyasi olayları değerlendirerek gelecekte uygulamak üzere politikalar geliştirmeye çalışmışlardır. Daha önce de değindiğimiz gibi İsmail Şikaki'nin (Simko) İran'daki isyanı Türkiye'nin doğu politikasını geliştirmesinde bir örnek teşkil etmiştir. Simko'nun İran'daki isyanı göz önünde bulundurularak Türkiye, doğudaki ağalık sistemine son vermeyi hedefleyerek oluşabilecek isyanları önlemek üzere politikalar ortaya koymuştur. Bu politikaya uygun şekilde raporlar hazırlatarak kurulacak olan yeni ülkenin otoritesini sağlamayı amaçlamıştır.

1920 yılının Nisan ayında açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi Rusya ile 1921 yılında dostluk antlaşması imzalamıştır. Türkiye bu antlaşmayı imzalayarak İran ve Afganistan'ı da içine alacak şekilde bir saldırmazlık ve barış hattı oluşturmayı hedeflemiştir. Bu hedefe uygun olarak Türkiye Afganistan'la da bir dostluk antlaşması imzalamıştır. İran'la imzalanacak olan antlaşmaya ise İran tarafından şerh konulmuştur. İran daha öncesinde topraklarını ilhak eden Rusya ile antlaşmalar imzalayan Türkiye ile ortaklık kurmak istememiştir. Rusya ise bu ortaklığın kurulması için adımlar atmış ancak başarılı olamamıştır. Rusya'nın bu konudaki temel düşüncesi İngiltere'yi bölgeden uzaklaştırmaktır.

1922 yılının başlarında İran'da daha sonra Başbakan olacak olan Rıza Pehlevi, Ankara hükümetinin başarılı olacağını düşünerek Türkiye ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Ankara hükümeti ile görüşmek üzere Ankara'ya bir ataşe atamıştır. Türkiye de bu alakaya karşılık vererek İran ile olan ilişkilerini ilerletmek istemiştir.

Mustafa Kemal bu gelişmeler sonrasında İran gibi komşu ve dindaş bir ülke ile ilişkilerin daha da ileriye götürülmesi üzerinde politikalar geliştirmek istemiştir. İran Ateşesi Mümtaz Üd Devle'ye Ankara hükümeti adına Ankara'ya hoş geldiniz mesajını göndererek bu politikaların ilk adımını atmıştır. Türk halkının İran halkıyla dostluğunun ilelebet sürmesini bu dönemlerde dile getirmiştir.

Sovyet Büyük Elçisi Aralof'un da bulunduğu bir toplantıda Mustafa Kemal, İran Atâşesi'ne bağımsızlık konusundaki düşüncelerini aktarmış, Türk halkının bağımsızlık mücadelesinin sadece Türkiye içinde kalmadığını, aynı zamanda doğunun ezilen ve sömürülen tüm halkları için olduğunu dile getirmiştir. Mustafa Kemal; Sovyetler Birliği, İran Azerbaycan ve Afganistan'ı da içine alan bir ortaklığın bu ülke halkları için olumlu olacağını yine İran Atâşesi'ne aktarmıştır. Bu gelişmeler üzerine İran, Türkiye'nin de desteğini alarak Simko isyanını bastırmıştır. İngiltere'nin bölgedeki varlığına da son vermeyi düşünerek politikalar geliştirmek istemiştir.

Türkiye bu gelişmeler üzerine 1922 yılının sonlarına doğru Tahran'a bir büyük elçi atayarak ilişkileri ileriye götürmek istemiştir. Türkiye'nin milli mücadeleyi de kazanması sonrasında ekonomik olarak kalkınmayı hedeflemiş ve İran'ın askeri ve ekonomik gücü ile kıyaslandığında daha güçlü bir ülke olarak varlığını ortaya koymuştur. İran bu durumdan Güney Azerbaycan bölgesi üzerindeki Türk varlığını da göz önünde bulundurarak rahatsız olmuş ve Türkiye'nin Güney Azerbaycan bölgesinin toprakları içine katmayı düşündüğünü ileri süren bazı açıklamalar yapmıştır.

İran, Lozan Barış konferansı sonrasında açık uçlu olarak bırakılan Musul meselesi ile ilgili, Türkiye'nin kendilerinden yardım isteyerek Musul'a yürüyeceğini düşünmüştür. Ancak İran iç siyasetinde Musul'un Türkiye'ye dahil olmasını hiçbir zaman istememiştir. Lozan Barış Konferansı'na temsilci göndermek amacı ile İngiltere'den yardım isteyen İran Türkiye'de yaşayan Kürtler üzerinde hak iddia etmiş, ancak İngiltere herhangi bir Kürt Devleti'nin kurulmasının Lozan'a konu olamayacağını söyleyerek bu iddiayı reddetmiştir.

Türkiye bu dönemde, İran ile ilişkilerini istikrarlı bir şekilde sürdürmeyi hedeflemiştir. İran'ın içinde bulunduğu kaotik durumun kendi topraklarına sıçramasını istemeyen Türkiye, İran'ın toprak bütünlüğünden yana tavır koymuştur. Nitekim Irak'ı ele geçiren İngiltere ile Güney komşusu olan Türkiye bölgede gelişebilecek isyanları önlemek amacı ile İran'ın siyasi otoritesini oluşturma çabalarını takdirle karşılamıştır.

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte çevredeki ülkelerde de bu durumun yaşanabileceği düşünülmüştür. Bunun en büyük örneği ise İran’dır. Rıza Pehlevi’nin İran Başbakanı olması üzerine Türkiye İran’da cumhuriyetin ilan edilmesi için siyasi çaba göstermiştir. Sovyetler de İran’da cumhuriyetin ilanının İngiltere’yi bölgeden uzaklaştıracağını düşünerek bu gelişmeleri destekler nitelikte açıklamalarda bulunmuştur. Ancak hem Sovyetlerin hem de Türkiye’nin bu konudaki çabaları sonuç vermemiştir ve 1925 yılında Rıza Pehlevi şah ilan edilmiştir. Bu durumdan siyasi olarak rahatsızlık duyan Türkiye, Rıza Pehlevi’ye tebrik mesajı dahi göndermemiştir (Metin 2012, s. 170).

Rıza Pehlevi Savaş Bakanı olduğu dönemde ve öncesinde “İran Milleti” oluşturmak amacı ile Güney Azerbaycan topraklarında yaşayan topluluklara asimilasyon politikaları uygulamıştır. Bu sebepten dolayı bölgede yaşayan topluluklar baskı altına alınmıştır. Siyasi olarak ortaya konulan kurallar dahilindeki baskı 1930’lu yıllarda başlamış olsa da (Farsçanın resmi dil olarak ilan edilmesi gibi) İran Hükümeti bölgeye baskı uygulamaya 1920’li yıllarda başlamıştır. Örnek olarak Güney Azerbaycan bölgesinde 1940 yılında iki adet fabrika bulunurken, Türk nüfusunun az olduğu bölgelerde fabrika sayısı 20’ye yakındır. (Metin 2012, s. 178). İran Hükümeti 1921 yılından itibaren Türkçe konuşulan bölgelerde Farsçanın konuşulması konusunda baskı uygulamaya başlamıştır.

Hem ekonomik hem de siyasi olarak baskılanan Güney Azerbaycan bölgesinde yaşayan topluluklar, Türkçe konuştukları ve Türk kültürüne haiz oldukları için İran’da yaşanan otorite boşluğu nedeni ile ve Türkiye’nin kapılarını açmasıyla Türkiye’ye göç etmişlerdir. Küresunniler de bu göç eden Azeri topluluklar arasında gösterilmektedir. Şark Islahat planında adı geçen ve Ermenilerden kalan metruk arazilere yerleştirilmesi hedeflenen Türk muhacirleri Güney Azerbaycan’dan göçen ve Türkçe konuşan bu topluluklar oluşturmaktadır (İlyas 2014, s. 334)

Türkiye’nin ulus devlet kurma çabaları ve İran’ın siyasi baskısı sebebi ile Güney Azerbaycan üzerinde yaşayan halklar bu baskıdan; kimi zaman göç ederek, kimi zaman da asimile olarak ve baskıya boyun eğerek kurtulmayı düşünmüşlerdir.

Günümüzde Güney Azerbaycan bölgesinde halen yoğun olarak Türkçe konuşulmaktadır ve Türk kültürü bu bölgede yaygındır.

4. KÜRESUNNİLER'İN ANADOLU'YA GÖÇÜ VE SONRASI

Küresunnilerin göç sonrası yerleştikleri il olan Van ve çevresindeki etnik yapının ele alındığı ve tartışıldığı bu bölümde, Van ilinin birinci dünya savaşı öncesindeki etnik yapısı hakkında bilgiler ve günümüzde Van'da bulunan nüfus yapısı hakkında bulgular değerlendirilmiştir. Bölgede yaşayan aşiretler hakkında da bilgiler içeren bu bölüm, orta bir bölgede ortak bir yaşamı paylaşan ve birçok farklı kültürel özelliğe sahip toplulukların, zamanla birbirlerinden etkilenmeleri sebebi ile birbirine benzediğini ve bu topluluklar arasında kültürel ayırım yapmanın zorlaştığı konusu da bu başlıkta ele alınacaktır.

4.1 VAN VE ÇEVRESİNDE ETNİK YAPI

Türkiye'nin birçok bölgesinde olduğu gibi Van ve çevresinde de kozmopolit bir etnik yapıya rastlanmaktadır. Bölgedeki kimlikleri doğru tanımlamak için öncelikle bölgede yaşayan insanların kimlik ifadelerini anlamak gerekmektedir. Bu nedenle her farklı kimlik adlandırılması farklı etnik yapılar anlamına gelmemektedir. Benzer bölgelerde dil, din, ırk, ekonomik yapı veya ideolojilere göre farklı etnik kimlikler veya yaklaşımlardan bahsedilebilir. Fakat etnik farklılıkları doğuran bu etmenler her bölgede veya coğrafi kesimde aynı olmayabilir.

Van ilindeki ayrımlar da yukarı bahsedilen etmenlere bağlı olarak keskin ve net ayrımlar değildir. Bunu, bölgedeki farklı kimliklerin beraber yaşamalarından dolayı oluşturdukları birlikten ve toplumun her katmanında bulunan farklı kimliklere ait kişilerin var olmasından anlayabiliriz.

Tarih boyunca Van yöresi çeşitli kültürlere ev sahipliği yapmıştır. Bu toplulukların kültürel izlerine halen bölgede rastlanmaktadır. Bu izlerin tarihe hangi kültüre ya da topluluğa ait olduğunu tek tek araştırmak yerine, bu kültürel izlerin bölgenin veya yörenin ortak ürünleri olarak adlandırmak çok daha efektif olacaktır. Yörede bulunan her etnik yapının da ayrı ayrı tarihe farklı ürünler ve farklı kültürel izler bırakabileceğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Tablo 4.1’de görüleceği üzere Van ve yöresi Birinci Dünya Savaşı’ndan önce Müslüman ve gayrimüslim bir nüfusa sahipti. Günümüz Türkiye’sinde ise tamamen Müslüman bir nüfustan bahsedilmektedir.

Tablo 4.1: Van Ve Çevresinde Nüfus Dağılımı (1912)

Vilayetler	İslam	Ermeni	Rum - Ortodoks - Protestan	Süryani
Erzurum	442.671	101.119	15.485	-----
Bitlis	167.054	110.358	7.046	-----
Van	282.582	71.582	1.921	5.950
Diyarbakır	240.574	45.985	1.347	13.249
Harput	355.154	73.100	-----	553
Toplam	1.488.035	401.154	25.799	29.752

Kaynak: http://dunyasavasi.ttk.gov.tr/upload/files/Ermeni_Dosyasi/Ittihat_Terakki/ErmeniNufusu.pdf
[erişim tarihi: 17.10.2017]

Bugün ise Van şehir merkezinde ve köyler de yaşayan nüfusun etnik yapısı farklılıklar gösterse de çoğunluk nüfus müslümandır ve Türkçe konuşmaktadır. İl merkezinde yaşayan Türkmenler ve Kürtlerden farklı olarak yörede; Küresunniler, Kırgızlar, Araplar, Çingeneler (Mıtırıplar) ve Afgan - Rus savaşında bölgeye göç eden Afganların Van il merkezi ve köylerde yaşadıkları bilinmektedir. Küçük bir azınlık olarak Karadeniz’den göçen Çerkezlerden de bahsedilebilir.

Yöresel anlamda Türklere ve Türkmenlere yerli denilmektedir. Sözcük anlamı ile yerli; burada doğan buralı anlamına gelmektedir. Yerliler genellikle Van şehir merkezinde

yaşamaktadırlar. Cumhuriyet öncesinde yerliler, Ermeniler ve Kürtlerle beraber yaşamaktaydı.. Ayrıca Cumhuriyet öncesinde Yezidilerin de Van ve çevresinde yaşadıkları bilinmektedir.

Yöredeki Kürtlerin diğer etnik yapılardan sosyolojik olarak farklı bir yanı bulunmaktadır. Kürtler, kültürel kimlikleri yanı sıra bağlı oldukları aşiretleri de yaşamlarının önemli bir noktasına koymuşlardır. Kendilerini bağlı oldukları aşiretle tanıtmayı ve o aşirete bağlılıklarını her seferinde dile getirmeye ayrı bir anlam yüklemişlerdir. Birkaç Kürt Aşiretinin ismini vermek istersek bunların başlıcaları; Hertuşî, Gevdan, Dodeki ve Haydaran aşiretleridir(Levendoğlu 2016, s. 127).

Van ve çevresinde birçok farklı etnik grubun yer alması burada çok keskin kültürel farklılıklar ve davranış biçimlerinin gözlemlendiği anlamına gelmez.

Bölgede yaşanan kültürlerarası ve etnik kimlik birlikteliğinin yanı sıra, topluluklar arası bazı sorunlarda da mevcuttur. Yörede yaşayanlar Küresunniler'e İran'dan geldikleri/göç ettikleri için Acem demektedir. Yine aynı düşünce tarzıyla hareket eden kişiler Kürsunnilere beşinci mezhepten olan (dört hak mezhebin dışında olan, Şii'likten olan) diye nitelendirmektedir.

4.2 KÜRESUNNİLER'İN ANADOLU'YA GÖÇÜ

Temel olarak tezin ana konusunu oluşturan Küresunnilerin Anadolu'ya göçünü inceleyen bu bölümde göçün ana sebepleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca göç sürecini etkileyen faktörlere diğer bölümlerde yer verilmiştir. Küresunnilerin göç öncesinde Anadolu'ya bakış açısı ile ilgili bulgulara da bu bölümde yer verilmiştir.

Göçün ana sebepleri ile ilgili bilgilere de bu bölümde ulaşmak mümkündür. Sözlü kaynaklarda ifade edilen bulguların doğruluğu da bu bölümde irdelenmeye çalışılmıştır.

Sosyal bilimler ve tarih araştırmalarında uzmanlar sözlü tarihe genellikle kuşku ile yaklaşmaktadırlar. Tarihsel ve akademik araştırmalarda Küresunnilerin Anadolu'ya

göçü tam olarak aydınlatılmamıştır. Bu nedenle kimi zaman sözlü tarih kaynaklarını referans almamız gerekmektedir.

Eldeki bilgilere göre bu topluluğun bir kısmı Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında İran'dan Anadolu'ya göç ederek Türkiye'ye yerleşmiştir. Bu göçün Küresunniler'e göre birçok sebebi bulunmaktadır. Temel olarak çalışmamın başında da değinilen sebeplerden kaynaklanan göçün daha iyi anlaşılması için özel araştırmalar yapmak, göçün sebeplerinin daha net bir biçimde ortaya konması adına faydalı olacaktır.

Göçün ana sebeplerinin saptanması ve bunları irdelemek çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Bunlardan hangilerinin doğru ve geçerli olduğunu bulmak ve geçerli kılmak önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bugüne kadar sözlü ve yazılı tarihte bahsedilen göç sebepleri şunlardır;

Dönemin İran yönetiminin kendileri gibi Şii mezhebine bağlı olmayan Küresunniler'e ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapması, kamu kurum ve kuruluşlarında görev vermemesi, dil ve kültür olarak topluluğu aşağılaması en etkin sebeplerden biridir. Toplumsal olarak aşağılanma duygusu, yurt edinme amacı ile gerçekleştirilen toplumsal hareketlerin en temel nedenlerinden biri olarak gösterilebilir. Ayrıca bu yaptırımların çoğu İran'da yaşayan Kürt gruplar için de geçerlidir. Ancak Kürt Toplulukları kimi konularda devlet baskısına karşı durmayı başaramışlardır.

Günümüzde Küresunnilerin dile getirdiği diğer bir sebep ise; İran ile savaş halinde olan Rusya'nın Ermenilerle beraber hareket etmesi ve Ermenilerin de bu güçten faydalanarak Küresunniler üzerinde baskı kurması konusudur. Ancak o dönemlerde Ermenilerin bölgede etkili olduklarına ve Küresunniler'e baskı uyguladıkları konusuna dair aksi söylemler de mevcuttur.

İran'ın Kotur Deresi civarında bulunan bir Kürt aşiretinin ve bu aşiretin lideri olan Simko Ağa'nın Küresunniler üzerinde baskısı, özellikle Hoy ve Urmiye şehirleri etrafında silahlı güçler oluşturarak ve köylere baskınlar yaparak insanların canlarına ve mallarına zarar vermesi de göçün en etkili sebeplerinden biri olarak gösterilebilir.

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde, yeni Türkiye'nin ilk adımlarının atıldığı yıllarda, İran'da Şii toplulukların Sünniler üzerindeki baskısının artması üzerine Küresunnilerin Anadolu'ya göç etmeye karar vermesi de pozitif yönlü bir sebep olarak gösterilebilir.

Birinci Dünya savaşı sonrası savaştan yeni çıkan Türkiye'nin ulus devlet kurma çabaları kapsamında ve Küresunnilerin Türkiye'ye davet edildikleri, bu durumun bizzat üst düzey bürokratlar tarafından dile getirilmesi ve Küresunni topluluğuna iletildiğine dair söylemler bulunmakla birlikte bu söylemlerin varlığını kanıtlar resmi belgelerin varlığı söz konusu değildir.

Tüm bu sebepler arasında Simko Ağa'nın baskısı ve zulmü ile ilgili konular Küresunniler tarafında sıkça dile getirilmektedir. Bu kişinin yaklaşık olarak 600 kişilik silahlı bir güce sahip olduğu ve ilk kez bağımsız bir Kürt Devleti fikrinin de Simko Ağa tarafından ortaya atıldığı resmi kayıtlarda da mevcuttur(Kaya 2017, s. 205)

Küresunni topluluğu göçün ana sebeplerini oluşturan bu konular dışında, kendi göç hareketlerinin farklı ülkeler ve farklı coğrafyalar arasında bir göç olarak değerlendirmemektedirler.

Levendoglu'nun (2016 ss.133-134) açıkladığı gibi Küresunniler konuyla ilgili şu sözleri söylemektedirler:

Anadolu toprakları ve Anadolu'ya göçümüzden önce yaşadığımız ve ikamet ettiğimiz İran toprakları yıllarca Selçuklular ve Osmanlılar hükümdarlığınca yönetilmiş bölgelerdi. Bizler bugünkü sınırın İran tarafında yaşarken Anadolu toplumuyla da kültürel olarak benzeştığımız farkındaydık. Değişen tarihsel ve siyasi olaylar yaşadığımız bölgeden bir sınır geçirdi. Bu sınır bizi İran tarafında bıraksa da bizler kendimizi Anadolu toplulukları dışında hiçbir zaman görmedik.

Küresunniler İran'da yaşadıkları topraklardan verimli ve tarıma elverişli olarak bahsetmektedirler. Anadolu'ya göç etmeden önce çoğunlukla tarımla uğraşan topluluk, Şikak aşiretinin baskınları nedeniyle ürün kaybına uğramaya başlamışlardır. Ayrıca kazançlarının da büyük bir kısmını devlete vergi olarak vermek zorunda kalan Küresunniler yaşam kalitelerinin düştüğünü söylemektedirler.

Bölgedeki devlet otoritesinin zayıf oluşu ve Acemlerin dönemin İran hükümetinden yana tavır takınmaları sebebiyle Kürsunniler, Acemlerin baskısına da ayrıca maruz kalmışlardır.

Göçün sebeplerinin neler olduğu birinci ağızdan, yani Küresunnilerden alınan bilgilere dayanmaktadır. Tüm bu anlatılanların en başında gelen konu ise Şikak Aşireti'nin baskıcı tutumudur. Ermeni çetelerin Rusya'dan destek alarak Küresunniler'e baskı yaptığı konusu ise pek az dile getirilmektedir. Ayrıca İran'ın baskısı da söylemler arasında yer almaktadır.

Göçten önceki yıllar göz önüne alındığında, Osmanlı Devleti ile İran'a hakimiyet kuran zümrelerin çoğu zaman Şii – Sünni mezheplerine mensup topluluklar konusunda anlaşmazlık yaşadıkları ancak bu anlaşmazlıkların silahlı çatışmaya kadar uzanmadığı görülmektedir. Tarih kitaplarında belirtildiği üzere gibi 1639 yılında Kasr-ı Şirin antlaşması ile fiilen olmasa da çizilen İran-Türkiye sınırının o tarihten itibaren değişmediğini görülmektedir. Ancak bu sınırın uç kısımlarında çoğu zaman küçük çapta da olsa toprak alışverişi gerçekleşmiştir. Bu konu göz önünde bulundurulduğunda Küresunnilerin göç etme sebepleri arasında bulunan Şii İran'ın o dönemde siyasal olarak nasıl süreçlerden geçtiğinin irdelenmesi yerinde olacaktır. Ancak bu sebeplere değinmeden önce, Küresunnilerin sosyo-kültürel yapısı hakkında bilgilendirme yapmak göçün anan sebeplerinin anlaşılmasında yararlı olacaktır.

Topluluğun gerçekleştireceği büyük göçün öncesinde özellikle Van ve çevresine göç eden kimi Küresunni aileler tarafından burada yaşayan Ermeniler ile sıkı bağların kurulduğu gözlemlenmiştir. Ermeni köylerinde yurt edinen ve burada yaşamaya başlayan bu aileler Ermenilerin Anadolu'yu terk ettikleri zamanlarda bazı Ermeni ailelerle evlilik yoluyla akrabalık ilişkileri kurmuşlar, çocuklarının Ermeni ailelerin çocukları ile hayat kurmalarına izin vermişlerdir. Ermeni göçü sırasında bazı Ermeni aileler Müslüman olup Anadolu'da yaşamaya devam etmiştir.

1920'li yıllarda faaliyet gösteren Umumi Müfettişlik Kurumu raporlarında Van ve çevresine yerleştirilen topluluklar arasında Küresunnilerden de bahsedilmektedir. Buna

göre Van'a yerleştirilen Küresunnilerin sayısı 5028 olarak verilmiştir.(Çağlayan, 2015, s. 284)

4.3 İRAN'DA KALAN KÜRESUNNİLER

Günümüzde Türkiye'de yaşayan Küresunnilerden yanı sıra İran'da yaşayan Küresunni topluluğundan da bahsetmek gerekir. Prof. Dr. Sedat Cereci'nin Yestikan'dan Van'a isimli belgeselinde, İran'da yaşayan Küresunniler Türkiye'de yaşayan Küresunnilerin akrabaları olarak nitelendirilmektedir.⁴

İran'da yaşayan Küresunniler özellik Hoy ve Urmiye şehirlerinde yaşamaktadırlar. Hoy ve Urmiye İran'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerdendir. Küresunnilerin Anadolu'ya göçü sırasında kimi aileler bu şehirleri ve yaşadıkları köyleri terk etmemiş, yaşamlarını bu şehirlerde sürdürmeye devam etmişlerdir.

İran Küresunniler'i büyük oranda Türkçe konuşmaktadırlar. Daha önce de değinildiği üzere İran'da yaşayan diğer ve Kürtçe konuşan Kürtler ile ilişkileri nedeniyle Küresunni topluluğuna mensup kimi ailelerin Kürtçe konuştuğu da söylenmektedir. Günümüzde Hoy ve Urmiye kentlerinde Farsça konuşan kişiler de bulunmaktadır ancak bu kişiler azınlıktadır. Ayrıca Hoy ve Urmiye şehirleri arasında kalan Salmas Şehrinde de Küresunniler yaşamaktadır. Urmiye Gölü'nün batısında kalan ve Kuzey güney yönünde sıralanan bu şehirler Van ile komşudur. Buradan da anlaşılabilceği gibi, Küresunniler; Birinci Dünya Savaşı döneminde, Henüz Türkiye İran sınırı resmi olarak belirlenmeden önce Van ve çevresini bilmekte ve o bölge ile diyalog halinde bulunmaktadırlar. Ancak günümüzde İran Küresunniler'i ile Türkiye Küresunnileri sıkı ilişkiler kuramamaktadır. Türkiye ile İran arasından geçen sınır, tıpkı Suriye ile Türkiye arasından geçen sınır gibi birbiriyle akraba olan toplulukları ikiye ayırmış ve doğal sürece uygun olarak iki devlette yaşayan ancak birbirleriyle diyalog kuramayan bir topluluk yaratmıştır. Şekil 4.1'de de görüldüğü gibi Küresunnilerin İran'da yaşadığı şehirler, Van'a ve kuzey-

⁴ <http://kuresunniler.com/654/kuresunni-kuresinli-belgesel-filmi-1-bolum/> [erişim tarihi 02.02.2018]

güney hattında uzanan diğer şehirlere çok yakındır. Van'ın Çaldıran ilçesi ile Hoy (Khoy) Şehri yan yana görülmektedir.⁵

Şekil 4.1: Kuzey Güney Yönünde İran Türkiye Sınır Hattı

Kaynak: <http://urmiye-turkoloji.blogspot.com/2011/06/urmiye-sehiri-tarihine-ksa-bir-baks.html> [erişim tarihi 03.02.2018]

⁵ <http://kuresunniler.com/category/tarih/iranda-kuresunniler/> [erişim tarihi 02.02.2018]

5. KÜRESUNNİLER'DE DİL, DİN VE KÜLTÜREL YAPI

Bu bölümün amacı Küresunnilerin yaşam biçimlerini, inanç sistemleri ve topluluğu bu inanç sistemlerine iten faktörleri ve topluluğun kültürel yapısını incelemektir. Türkiye’de yaşayan bir çok etnik toplulukta görüldüğü gibi Küresunnilerin içinde de farklı inanış ve yaşam biçimlerine sahip kişiler bulunmaktadır. Bu bölümde tüm bu sosyal yapı incelenerek Küresunniler ile ilgili bilgiler verilecektir.

5.1 KÜRESUNNİLER'DE DİL

Hem Türkiye’de yaşayan hem de İran’da yaşayan Küresunniler dil bakımından da ele alınacak olunursa; Topluluğun çoğu Türkçe konuşmaktadır denilebilir. Genellikle konuşmalarındaki ağız farklılığı fark edilebilir. Ancak yöredeki farklı ağızların ve dillerin birbirine benzemesi sebebi ile Küresunnilerin konuştuğu dil de başka dillerle etkileşim halinde olmuştur. Örneğin kelimelerin son hecelerinin uzatılması Azeri Türkçesi’nin bir özelliğidir. Bu özelliği Küresunnilerin konuştuğu Türkçe’de de bulabilirsiniz. Bununla beraber konuşurken bazı harflerin gırtlak vurgusu ile söylenmesi ise Güneydoğu Anadolu bölgesinin özelliklerinden biridir. Bu özellik topluluğun konuştuğu Türkçede fark edilmektedir

Küresunnilerin konuştuğu diller arasında Kürtçeden de bahsetmek yerinde olacaktır. Topluluğun resmi olarak olmasa da, yörede yaşayan insanlar tarafından “*İran Kürdistan’ı*” denilen bölgeden Türkiye’ye göç etmelerinin, bu dilin konuşulmasında etkili olduğu söylenebilir. Az da olsa bazı cümlelerin veya anlatımların içine Azerice, Farsça ve Kürtçe karışmıştır. Ancak bu anadillerinin Türkçe olduğunu ve Türkçe konuştukları gerçeğini değiştirmemektedir.

Van’da bugün yaşayan Küresunnilerin konuştuğu ağız genellikle “*Küresunni Ağzı*” ya da “*Küresinli Ağzı*” olarak nitelendirilmektedir. Bu konuşma biçimi Türkçe ile neredeyse tamamen benzeşmektedir. Küresunni ağzı içinde farklı dillerden kelimeler de barındırmaktadır. (Bulak 2015, s. 14).

Daha önce de belirtildiği gibi dil kavramı Küresunnilerin büyük göçü sırasında iskan açısında bir kıstas oluşturmuştur. Bazı gruplar sadece Türkçe konuşabildikleri için Türkiye’de kalmış ya da iskan bölgesi olarak belirlenen yerleşim yerlerinde yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Bilindiği üzere dil kavramı topluların kültürlerini oluşturan en önemli kavramlardan biridir. Küresunniler de konuştukları dilin yapısal özelliklerini koruyabilmişler ve kültürlerini bu sayede gelecek nesillere aktarma başarısını göstermişlerdir.

Şekil 5.1’te görüleceği üzere yeşil renk ile gösterilen bölge İran Kürdistan’ı olarak adlandırılmaktadır. Daha önceki haritalar da göz önüne alındığı zaman, bu gölge Küresunnilerin yaşadığı bölgeyi içine alan ve komşu olan bir bölgedir.

Şekil 5.1: İran Kürdistan’ı

Kaynak: <http://www.sediyani.com/wp-content/uploads/2013/11/100.jpg> [erişim tarihi 24.01.2018]

Bu sebepten dolayı topluluğun bir kısmı Kürtçe konuşmaktadır. Uzun dönemler evlilik vb. konularda Kürt topluluklarla etkileşim bulunan Küresunnilerin bu sebepten dolayı da Kürtçe öğrendikleri söylenebilir

.Günümüzde Türkiye’de yaşayan Küresunnilerin büyük bir bölümü Türkçe konuşur ve yazar. Çok az bir kısmı ise Kürtçe konuşmaktadır. Ancak Kürtçe konuşan azınlık da Türkçe bilmektedir. Konuşulan Türkçenin genel olarak diğer ağızlardan farkı bazı kelimelerde fark edilebilir, bunun dışında herhangi bir fark görülmemektedir.

Van ve çevresinde aktif olan ve yaşayan değişik dillere ve değişik ağızlara ev sahipliği eder. Ancak bu dillerin ve ağızların birçoğu kendi aralarında da benzerlik göstermektedir. Yörede konuşulan Türkçe’nin farklılık gösterdiği de görülmektedir. Örneğin; Türkiye Türkçesi yanında Azeri ve Kerkük Türkçesi de konuşulmaktadır. Ayrıca tarih boyunca bu bölgede konuşulan dillerin üzerinde Farsçanın da büyük etkisi vardır.

5.2 KÜRESUNNİLER’DE DİN VE İNANIŞ

Küresunniler’in inanışları ise yaşantılarında önemli bir yer tutmaktadır. Din konusunda muhafazakar bir yapıya sahip olan topluluk, çoğunlukla İslam’ın Sünni mezhebinin Şafii koluna mensuptur. Ancak bu konu Türkiye’de yaşayan Küresunniler için geçerlidir. Öte yandan İran’da yaşayan, Hoy, Salamas, Urumiye gibi şehirlerde yaşayan topluluk üyelerinin Hanefi mezhebine mensup oldukları söylenmektedir. Ancak köylerde ve kırsal kesimde yaşayan Küresunnilerin genellikle yine Şafii oldukları görülmektedir.

Küresunniler, dini inanış bakımından Acemlerden ve Azerilerden farklılık göstermektedirler. Ancak Kürtlerle daha benzer dini inanç özelliklerine sahip bir topluluk oldukları söylenebilir. Bu da yaşanan coğrafi şartlara göre toplumların toplulukların farklı inanç biçimlerini benimseyebildiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Yaşar Kalafat (2005) İran Türklüğü isimli eserinde Küresunnilerden “*Kiresunlu*” olarak bahsetmiş ve topluluğun inanış konuları ile ilgili farklı söylemleri konu edinmiştir.

Yaşar Kalafat'a göre Giresunlu veya Kiresunlu Türk-Oğuz topluluğu Hoy, Salmaz ve Urmiye bölgelerinde, Urmiye Gölü'nün batı kısmında yaşamaktadırlar. Güney Azerbaycan'da bu topluluğun Giresun'dan geldiği kanaati hakimdir. Topluluğun soyu Çepni Türkmenlerine dayanmaktadır ve bu Çepni Boyu'nun bir kolunu oluşturmaktadırlar. Mezhepleri Hanefi ya da Caferilik değildir. Çoğunlukla Şafii mezhebine mensupturlar. Şafii olmalarına rağmen Küresunnilerde On iki İmam inancına sahip topluluklarda bulunmaktadır. Bu durum Caferii mezhebine mensup Türkler'in Anadolu'da yaşayan ve Caferii olmayan komşularında da canlılığı kısmen muhafaza etmektedir. Şafiiilik ise Türkmen Türkleri arasında pek görülmez. Doğu Anadolu'da bir kısım Zaza ve Kürt şafiiliğe mensuptur. Kuzey Mezopotamya, Kerkük ve Erbil civarında yaşayan bazı aşiretler arasında Şafiiilik yaygındır. Bu durum Şii İran ile Sünni Osmanlı Devleti arasında kalmışlığın bir sonucudur. Ayrıca Güney Azerbaycanlıların bir kısmı Küresunnilerin birkaç yüzyıl önce alevilik inancına mensup olduğunu da söylemektedirler (Kalafat 2005, ss. 131-132).

Peter Alford Andrews (1992) ise Türkiye'de Etnik Gruplar kitabında; 1959 yılında İran'dan gelip Van'a yerleşen 5000 kişilik bir Azeri gruptan bahseder. Bu topluluğun ise Şii Azeri grubuna mensubiyeti olduğunu söylemektedir.

Tüm bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Küresunnilerin Şafii'lik mezhebini benimsemelerinde; Sünni Osmanlı Devleti ile Şii Safevi Devleti'nin etkileri göz ardı edilemez, aynı zamanda Şafii Kürtler ile de ortak bir coğrafyayı paylaşmalarının Küresunnilerin inanç yapılarının şekillenmesinde önemli rolü vardır. Aynı zamanda Ortadoğu'da mezhepsel kimliklerin sahip olduğu önem göz önünde bulundurulduğunda ve din temelli toplulukların ne kadar önemli olduğunu varsaydığımızda, Küresunnilerin Anadolu'ya göçlerindeki ana sebeplerden birinin de Osmanlı Devleti'nin Sünni olması sonucuna bir kez daha varılmaktadır.

Etnik farklılıklar ve bunlar arasındaki ayrılıklar Ortadoğu bölgesinde sıklıkla karşılaşılan durumlardır. Bununla birlikte aynı mezhebin alt kollarında da belli bir takım inanç ayrılıkları gözlemlemek mümkündür.

Küresunnilerin bizzat kendi söylemlerine dayanarak; Anadolu'ya göç etmelerinden önceki yaşamlarında İran'daki rejim baskısından ve mezhep karşıtlığından söz ettikleri görülmektedir. Genellikle bu konularla ilgili anlatılanların içeriği, baskı ve ayrımcılık sepleriyle Anadolu'ya göç etmiş oldukları doğrultusundadır.

Mezhepsel farklılıklar sonucu ortaya çıkan baskı ve ayrımcılıklar, dil benzerliği ve sosyal ve kültürel benzerlikler göçün nedenlerini oluşturan faktörlerden olduğu aşıkardır. Uzun yıllar Sünni Osmanlı Devletinin sınırında yaşayan Küresunniler için aynı dili konuştukları ve benzer inanışlara sahip oldukları Anadolu Türkleri ile yaşamak, İran'da yaşanan baskıdan ve ayrımcılıktan kurtulmanın tek sonucu olarak görülebilir. Ancak bu durumda İran Devleti'nin de nasıl "Şii" İran'a dönüştüğünü ve mezhep temelli bir devlet oluşturduğuna değinmenin de faydası olacaktır.

Türkiye'de yaşayan Küresunniler günümüzde kendilerini Sünni olarak tanımlamakta ve alt grup olarak da Hanefilik inancına bağlı olduklarını savunmaktadırlar. Bunun nedeni, Türkiye'de zaman içinde gelişen mezhep kaynaklı çatışmalar ve anlaşmazlıklar olarak düşünülebilir. Türkiye'de günümüzde en büyük mezhep grubunu Hanefilik oluşturmaktadır. Bu grup genellikle mezhep kaynaklı çatışmalara ve anlaşmazlıklara Türkiye tarihi boyunca pek karışmamıştır. Bu durumu göz önünde bulunduracak olursak, sonradan Anadolu topraklarına göç etmiş Küresunniler daha önce yaşadıkları mezhep sebepli ayrımcılık ve baskıyı yaşamamak için kendilerini Hanefi olarak tanımlamış ve bunu sürdürmüşlerdir.

Tarihte Osmanlı ile Safeviler arasında Sünni-Şii çatışmasının pek işlenmediği görülmektedir. Bunun en büyük nedenlerinden biri Osmanlı Devleti'nin büyümesini batı yönlü olarak ilerletmesidir. Doğu yönlü büyümeye önem veren tek hükümdar Yavuz Sultan Selim olarak gösterilmektedir. Sultan Selim halifeliği Osmanlı Devletine getirdiği dönemde asıl amacının halifeliği kazanmak değil, Safevi Devleti'ne verilme istenen bir ultiatom olduğunu söylemek mümkündür. Sadece bu durum bile Osmanlı Devleti ile İran Hükümdarlıkları arasında üstü kapalı da olsa bir Şii - Sünni çatışmasının yaşandığını ve bazı halkların da bunlardan etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Temel olarak bu mezhepsel çatışma topluluğun göç yönünü etkilemiş olarak gözükmektedir. Ancak, göç yönünü etkileyen başka sebeplerin de olduğu ve bu sebeplerin dile getirildiği gibi gerçekleşmiş olduklarını irdelemek topluluğun göç nedenlerini daha iyi anlamamız için bizlere yardımcı olacaktır.

5.3 KÜRESUNNİ İSMİ VE SÖYLEMLER

Bir çok etnik toplulukta olduğu gibi Küresunniler de yaşamlarını sürdürdükleri bölgenin isminden etkilenerek topluluğu isimlendirmişlerdir dikkat çekici hususlardan biride, Küresunnilerin topluluklarını isimlendirme sürecinde mezhepsel farklılıklarını da göz önünde bulundurdıklarıdır.

Küresunni veya Küresinli kelimelerinin tam olarak ne anlama geldiği bilinmemekle beraber, bu kimliğe sahip topluluğun da Küresunni ismi ile ilgili çeşitli iddiaları ve hikayeleri bulunmaktadır. Yazılı kaynaklarda konu ile ilgili pek bilgi olmadığından, Küresunni ismi ile ilgili bilgilerin bir çoğu sözlü kaynaklara dayanmaktadır.

Kür ve Aras Azerbaycan'ın önemli akarsularının isimleridir. Aras Nehri, Kur Nehrinin bir koludur ve etimolojik olarak Küresunni isminin bu nehirlerin isimleri ile ilişkili olduğundan bahseden kişiler bulunmaktadır. Bazı Küresunniler atalarının bu nehirlerin çevrelerinde yaşadıklarını iddia etmektedir.

Kimi kaynaklarda bölgede milattan önce “Kussiler” adıyla yaşayan bir kavimden bahseder. Ancak Küresunnilerin bu kavimle ilgili bir bağının olup olmadığı bilinmemektedir.

İslam Ansiklopedisinin Kürtler Bölümünün Yazarı olan Minorsky, Süleymaniye Savucbulak'da yaşayan Küresunniler'den bahsetmektedir. Ünlü Türk Tarihçisi Zeki Velidi Togan ise Rusya'ya göçen ve sonradan Hristiyan olan ve ismi Küresin olan bir oymaktan bahsetmektedir(Levendoğlu 2016, s. 128)

1813 yılında Kaçar Hanedanlığı (İran) ile Rusya arasında imzalanan Gülistan Antlaşması gereği Azerbaycan toprakları ikiye bölünmüştür. Kuzey Azerbaycan Rusya

denetimine, Güney Azerbaycan ise İran denetimine girmiştir. İran'da kalan Azerilerin büyük bölümü bugün İran'ın en büyük yerleşim birimlerinden biri olan Tebriz'de yaşamaktadırlar. Bu neden halen birçok Küresunni Güney Azerbaycanlı olduğunu söylemektedir. Azeriler tarafından güney ve kuzey olarak adlandırılan bu topraklar, İran ve Rusya tarafından da bu isimlerle anılmaktadır. Bu tanımlalar tarihsel süreçte Sovyet Azerbaycanı ve İran Azerbaycanı olarak da tanımlanmaktadır. Küresunniler, dil ve bazı kültürel unsurlar açısından Azerilerle benzerlikler göstermektedir. Bu nedenle bazı Küresunni kişiler kendilerini Azeri olduklarını iddia etmektedirler (Levendoğlu 2016, s. 129).

Bir başka ve sıra dışı söylem ise; Küresunnilerin kökeninin Karadeniz şehri Giresun'a dayandığını söylemektedir. Bu söylem; Küresunniler'in Güney Azerbaycan'a Giresun'dan geldiklerini belirtmektedir. Giresun'dan gelen bu toplulukta ise sufilik inancına sahip olan Küresunniler, Osmanlının şeriat hükümleri ile bağdaşamayan bir yapıda yaşam sürdürdükleri için göç etmişler ve Güney Azerbaycan bölgesine yerleşmişlerdir. Ancak bu konu genel anlamıyla içinde barındırdığı çelişkiler yüzünden birçok Küresunni tarafından kabul görememektedir.

Tüm bu tarihsel rivayetler ve söylemler bir araya getirildiğinde bir çok farklı sonuç ortaya çıkmaktadır. Ancak genel kanı Küresunnilerin İran sınırları içinde yaşayan ve Türkçe konuşan bir topluluk olduğu ve bugün Türkiye'de yaşadıklarıdır.

Küresunnilerin etnik kimlik ve topluluk özelliğinin taşıyıp taşımadığı farklı kriterlere göre tartışılabilir. Ancak toprak bağlılığı, biz teması, ve gruba özgü bir şivenin bulunması Küresunnilerin bir etnik yapı olduğunun gerçeğinin bizlere sunmaktadır. Buradaki toprağa bağlılık teması Küresunnilerin geldikleri yerle alakalı değil, daha çok göç ettikleri yerle yani Türkiye ile alakalıdır. Nitekim topluluk içinde eskiden yaşadıkları topraklara özlem duyan kişilerin varlığından bahsedilmez. Onlar için toprağa bağlılık Türkiye topraklarına olan bağlılıktır. Topluluk üyelerinin kendilerini ifade edişleri genellikle "İran'dan gelen Azeri Türkleri" gibi cümlelerle ifade edilmektedir. Bu noktada Türklüğe yapılan vurgu önemlidir.

Küresunniler aynı zamanda Türkiye'ye göç etmeden önceki dönemlerde İran'da bağlı oldukları kabilelerin isimleriyle de topluluk içinde nitelendirilmiştir. Örneğin; Yezdikanlı, Salmaslı gibi isimler daha önce yaşadıkları köylerin isimleridir.

6. SONUÇ

Giriş bölümünde de ele aldığımız üzere göç, altında birçok sebebin yattığı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat genel olarak ele alındığında politik ve ekonomik faktörler ayrıca göç etmeden önce yaşanan bölgenin durumu, göç eden toplulukların göç kararı almasında önem arz etmektedir. Göç edilen bölge düşünüldüğünde ise, bu bölgenin konumu, coğrafi özellikleri ve üzerinde yaşayan toplulukların sosyal yapısı göç'ü etkileyen faktörler olarak düşünülebilir.

Bu bölümde Küresunnilerin Anadolu'ya göç etme sebepleri tartışılacak ve yeniden yorumlanacaktır. Elde edilen bilgiler ışığında göçün sebepleri ile ilgili konuları yeniden yorumlayacağız.

Ele aldığımız konular göz önünde bulundurulduğunda; göçün temel sebeplerinden biri bölgedeki yeni devletlerin kuruluşu sürecidir. Ayrıca bu yeni devletler, 1920-1923 yılları arasında tüm Orta Doğu'da etkisini gösteren ulus devlet anlayışını benimseyerek kuruluş aşamalarını tamamlamayı amaçlamıştır. Ulus devlet anlayışının bir uzantısı olarak; aynı dili konuşan ve aynı kültüre sahip toplulukların bir araya getirilerek oluşturulan ulus devletler, bölgede göç olaylarının yaşanmasına etki etmiştir.

Türkiye'nin kuruluşunda benimsediği ulus devlet anlayışı, ülkenin hem doğu hem de batı kısmında bazı toplulukların yaşadıkları toprakları terk etmesi ile sonuçlanmıştır. Aynı doğrultuda düşünüldüğünde; İran'ın da "İran Milleti" oluşturma amaçlı azınlıkları sindirme, asimile etme ve belli konularda azınlıklara sınırlar koyması, Küresunnilerin Anadolu'ya göç etmesinin en büyük sebepleri olarak gözükmektedir. Resmi olarak Türkiye'den bir davet almasalar da Küresunniler; Türkiye Cumhuriyeti'nin 1920'li yıllardan itibaren doğu bölgesinde izlediği politikalar sonucu Anadolu'ya göç etmeye karar vermiştir.

Küresunnilerin göç öncesinde Türkiye'de yaşayan topluluklarla ilişkiler kurması, bu sayede bölgeyi tanımasını ayrıca İran'dan bugün yaşadıkları bölgeye münferit göçlerin

gerçekleştirilmesi de Küresunnilerin göç etmek için Anadolu'yu seçmelerindeki diğer bir faktör olarak düşünülebilir.

Küresunnilerin göç ettikleri bölgenin göçten önceki etnik yapısı incelendiğinde, bölgedeki gayrimüslim nüfus yoğunluğun önemli ölçüde olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle bölgedeki Ermeni nüfusun varlığı Küresunnilerin bu etnik toplulukla etkileşim içinde olduğunu kanıtlamaktadır. Küresunniler Ermenilerle akrabalık ilişkilerine varan yakınlıklar kurmuş ve bu sayede bölgeyi daha iyi tanıma fırsatı bulmuştur. Bu durum düşünüldüğünde, Ermeniler grupların 1920'lerin başında Rus işgalinde bulunana İran'ın kuzey kısmında Rusya ile işbirliği yaparak Küresunniler'e baskı uyguladığı ve bölgeden göç etmeleri için zorladıkları konusu hakkında net kanıtlar ya da bu yoruma ulaşılabilecek bilgiler bulunamamaktadır.

Küresunnilerin göç etmelerinin altında yatan bir diğer faktör ise Şikak Aşireti'nin Küresunniler üzerinde kurduğu baskı ve İran'da ki karışık durumdan faydalanarak Küresunnilerin yaşadığı bölgede hakimiyet kurmayı amaçlamalarıdır. Şikak Aşireti, bölgede silahlı güç oluşturarak, bölgede yaşayan Küresunniler'e baskı uygulamış, ellerindeki ekonomik araçlara el koymuş ve Küresunniler'i bölgede barınma konusunda zor durumda bırakmıştır.

Şikak Aşireti topluluğu yalnızca ekonomik olarak değil, kültürel olarak da baskı altında bırakmıştır. Şikaklar, Küresunniler'i Kürtçe konuşmaya zorlamış ve bu durum Küresunnilerin kendi kültürlerinden uzaklaşmasına zemin hazırlamıştır. İran ve Şikak Aşireti'nin asimile edici baskıları düşünüldüğünde, Küresunnilerin bir açıdan da kendi kültürlerini koruma amaçlı göç ettikleri söz konusu olmaktadır. Bu durum göç kavramına farklı bir bakış açısı getirmektedir. Bu konu düşünüldüğünde göç kavramı politik, siyasal ve ekonomik sebeplerin dışında, kültürel olarak göç eden topluluğun sosyal yapısını koruma amaçlı da gerçekleşebileceği sonucunu da ortaya çıkarmaktadır.

Küresunniler tarihi hakkında yeterince kaynak olmadığı için konunun halen karanlıkta kalan birtakım yanları mevcuttur. Dolayısı ile ileride konu hakkında yapılacak araştırmaların, Türkiye – İran sınırında yaşayan azınlıklar, bu azınlıkların sosyal

yapıları, tarihleri, etnik yapıları ve birbirleri ile olan ilişkilerine yönelik konuları ele alması Küresunnilerin tarih ve kültürünü daha iyi anlamamıza sebebiyet verecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Andrews P.A., 1992. *Türkiye’de etnik gruplar*. 1.Baskı İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık
- Arı K., 2014. *Büyük mübadele / türkiye’de zorunlu göç. 1923-1925*. 5.Baskı İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Goldschmidt Jr.A., & Davidson, L., 2011. *Kısa ortadoğu tarihi*. 1.Baskı.İstanbul: Doruk Yayıncılık
- Dünder F., 2015. *İttihat ve terakki’nin müslümanları iskan politikası (1913-1918)*. 6.Baskı: İletişim Yayınları
- Kalafat Y., 2005. *İran türklüğü jeokültürel boyut*. 1.Baskı İstanbul: Yeditepe Yayınevi
- Yıldırım O., 2016. *Diplomasi Ve Göç*. 2.Baskı İstanbul: İstanbul Bilgi Üniverstesi Yayınları

Sürekli Yayınlar

- Aksoy Z., 2012. Uluslararası Göç Ve Kültürlerarası İletişim, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 20, ss. 293 – 300.
- Çağlayan E., 2015. Cumhuriyet Döneminde Muş Bitlis Ve Van’a Yapılan İskan Çalışmaları (1923-1938), *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 8, Sayı 12, ss. 269 – 293 Doi: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh720>
- Çelik H., 2008. Ermeni Tehciri Ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskan Sorunu, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 7/16-17 Bahar-Güz, ss. 143-163
- İlyas A., 2014. Tek Parti Döneminde Aşiretleri Kontrol Altına Almak İçin Çıkarılan Kanun Ve Hazırlanan Raporlar, *The Journal Of Academic Social Science Studies, International Journal Of Social Science*, Number 28, p. 329 – 348, Doi: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2496>
- İnan E.C., 2016. Türkiye’de Göç Politikaları:İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme, *Göç Araştırmaları Dergisi*. Cilt 2, Sayı 3, Ocak – Haziran 2016, ss.10-33
- Kaya M., 2017. Simko Ağa İsyanının Türk-İran İlişkileri Üzerindeki Etkileri, *Busbed-Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 14, Doi:10.290029/busbed.325449
- Levendoğlu F.M., 2016. Küresinliler Örneğinde Kültürel Kimliğin Antropolojik Analizi, *AÜDTCF, Antropoloji Dergisi*, Sayı 31, Haziran (2016), ss. 119 – 140
- Ünal F., 2008. Şikak Aşireti ve Reisi Simko Lakaplı İsmail Ağa’nın Faaliyetleri, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 44. ss.169 – 198

Diğer Yayınlar

- Bulak Ş.,2015 Van Küresn Ağzı. İnönü Üniverstesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Programı, Doktora Tezi, 2015.
- İçduygu A., 2009. International Migration And Human Development In Turkey, *Migration Research Program At Koc University*. 2009/52, October.
- İçduygu A.& Erder S. & Gençkaya Ö.F., 2014. Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023, *Ulus-devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere, Mirekoç Araştırma Raporları*, 1/2014.
- Metin B., 2012. Türk İnan İlişkilerinde Güney Azerbaycan Meselesi (1918-1938). *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:16, Sayı:2, Ankara. ss. 157-187.
- Küresunniler. <https://tr.wikipedia.org/> [erişim tarihi 10.10.2017]
- Van İsyanı .1915. [online] https://tr.wikipedia.org [erişim tarihi 12.11.2017]
- Osmanlı'da Ermeni Nüfusu
http://dunyasavasi.ttk.gov.tr/upload/files/Ermeni_Dosyasi/Ittihat_Terakki/Ermeni_Nufusu.pdf [erisim tarihi: 17.10.2017 15.58]
- Makı Hanlığı. www.tarihtarih.com [erişim tarihi: 24.01.2018]
- <http://www.nkfu.com/urmiye-golu-nerededir> [erişim tarihi: 31.01.2018]
- <http://www.sediyani.com/wp-content/uploads/2013/11/100.jpg> [erişim tarihi: 24.01.2018]
- <http://kuresunniler.com/654/kuresunni-kuresinli-belgesel-filmi-1-bolum/> [erişim tarihi: 02.02.2018]
- <http://urmiye-turkoloji.blogspot.com/2011/06/urmiye-sehiri-tarihine-ksa-bir-baks.html> [erişim tarihi 03.02.2018]
- <http://kuresunniler.com/category/tarih/iranda-kuresunniler/> [erişim tarihi 02.02.2018]

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Van'da doğdum. İlk ve orta eğitimimi Bursa'da yüksek öğrenimimi Kocaeli Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi'nde tamamladım. 2014 yılının güz döneminde Bahçeşehir Üniversitesi Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı'na kaydoldum. Halen İstanbul'da yaşamaktayım ve havacılık sektöründe çalışmaktayım.

